

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Lastensuojelun edunvalvonta

”Lapsen etua ja osallisuutta”

Marjukka Heikkilä, Y30218403

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

2025

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Lastensuojelun edunvalvonta – ”Lapsen etua ja osallisuutta”

Tekijä: Marjukka Heikkilä

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 65 + 1 liitesivu

Vuosi: 2025

Tiivistelmä

Tämän tutkielman tarkoituksena on syventää ymmärrystä lastensuojelun edunvalvonnasta ja sen merkityksestä lapsen edun ja osallisuuden turvaamisessa. Tutkimuksessa tarkastellaan, millaista osaamista lastensuojelun edunvalvojilta edellytetään lapsen oikeuksien toteutumisen varmistamiseksi ja kuinka lastensuojelun edunvalvonta tukee lapsen oikeuksien toteutumista sekä lainsäädännöllisesti että käytännössä. Tutkimuksessa selvitetään myös edunvalvojan roolia lastensuojeluprosessissa ja sitä, miten edunvalvonnan käytännöt vaikuttavat lapsen osallisuuteen ja oikeuksien toteutumiseen. Teoreettinen viitekehys rakentuu lapsen oikeuksien, osallisuuden ja edun käsitteiden ympärille, ja tutkimuksessa hyödynnetään YK:n lapsen oikeuksien yleissopimusta, kansallista lainsäädäntöä sekä ajankohtaista tutkimustietoa lastensuojelusta.

Tutkimus on laadullinen, ja metodologisena lähestymistapana on fenomenologishermeneuttinen näkökulma. Aineisto kerättiin avoimella verkkokyselyllä, johon vastasivat lastensuojelun edunvalvojina toimineet henkilöt. Aineisto analysoitiin teorialähtöisellä sisällönanalyysillä. Tulokset osoittavat, että edunvalvojan rooli lastensuojeluasiassa on monisyinen ja vaativa. Se edellyttää laaja-alaista lastensuojelun ja lapsioikeuden tuntemusta, lapsen kohtaamisen taitoja sekä kykyä arvioida lapsen etua itsenäisesti ja puolueettomasti. Edunvalvojan tehtävä korostuu erityisesti tilanteissa, joissa huoltaja ei kykene valvomaan lapsensa etua puolueettomasti tai on muuten estynyt osallistumaan lastensuojeluprosessiin. Tutkimuksessa nousi esiin huoli siitä, että edunvalvojan tehtävä ei ole riittävän tunnettu eikä selkeä lastensuojelun kentällä. Lastensuojelun edunvalvonnan käytännöt ovat hajanaisia, eikä lapsen oikeus tulla kuulluksi toteudu kaikissa tilanteissa lapsen oikeuksien mukaisesti. Tutkielma osoittaa, että lastensuojelun edunvalvontaa tarvitaan erityisesti suojelemaan haavoittuvassa asemassa olevia lapsia. Lastensuojelun edunvalvonnan kehittäminen, selkeämmät valtakunnalliset ohjeistukset ja lastensuojelun edunvalvojien osaamisen vahvistaminen ovat keskeisiä toimenpiteitä lapsen oikeuksien turvaamiseksi. Tutkimus korostaa lapsen oikeuden osallistua aidosti itseään koskevaan päätöksentekoon ja edunvalvonnan merkitystä tämän oikeuden toteutumisessa.

Avainsanat: lastensuojelu, edunvalvonta, lapsen etu, lapsen osallisuus, lapsen oikeudet, lastensuojelulaki.

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
2 Lastensuojelun edunvalvonta.....	4
2.1 Lastensuojelun edunvalvonnan lähtökohtia.....	4
2.2 Lastensuojelun edunvalvonnan lainsäädännöllinen kehys.....	10
3 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	14
3.1 Lapsen osallisuus lastensuojelussa	14
3.2 Lapsen etu lastensuojelussa	19
3.3 Edunvalvoja lastensuojeluasiassa.....	23
4 Tutkimuksen toteuttaminen	26
4.1 Tutkimuksen tehtävä ja tavoite	26
4.2 Metodologiset valinnat	28
4.3 Tutkimusaineisto	30
4.4 Aineiston analyysi.....	33
4.5 Tutkimuksen eettisyys	38
5 Lastensuojelun edunvalvojien näkemys edunvalvojan tehtävästä.....	40
5.1 Lastensuojelun edunvalvoja lapsen edun ja osallisuuden vahvistajana	40
5.2 Lastensuojelun edunvalvojan osaaminen.....	49
5.3 Lastensuojelun edunvalvonnan kansallinen ohjaus.....	53
6 Johtopäätökset ja pohdinta.....	59
Lähteet.....	65
Liite 1.....	72

1 Johdanto

Lastensuojelun edunvalvojan rooli on keskeinen lasten oikeuksien ja edun toteutumisen varmistamisessa. Suomessa tuomioistuin määrää vuosittain useille lapsille lastensuojelun edunvalvojan, jonka tehtävä on valvoa lapsen etua ja oikeuksia sekä edustaa lasta hänen asioissaan. Erityisesti lastensuojelussa edunvalvojan tarve korostuu lasten kohdalla, jotka ovat haavoittuvassa asemassa oikeuksiensa toteutumisessa. Tämä korostuu erityisesti silloin, kun lapsen ja huoltajan näkemykset eroavat olennaisesti toisistaan, kuten huostaanotto- ja sijaishuoltopäätöksissä, tai silloin, kun huoltaja ei kykene asettamaan lapsen etua omien tarpeidensa edelle. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 22 §; Araneva 2022, 344–345.)

Edunvalvojan tehtävä on varmistaa, että lapsen etu ja osallisuus toteutuvat erityisesti tilanteissa, joissa huoltajat eivät osallistu lapsen asian käsittelyyn tai eivät kykene asettamaan lapsen etua etusijalle. Lastensuojelun neuvotteluissa on havaittu, että huoltajien välisten ristiriitojen keskiöön nouseminen voi helposti syrjäyttää lapsen asian käsittelyn. Tällöin lapsen ääni saattaa jäädä taka-alalle, sillä hän ei välttämättä koe, että hänellä on lupa tai mahdollisuus puhua avoimesti omista kokemuksistaan ja toiveistaan. Tämä voi johtaa siihen, että lapsen etu jää vähemmälle huomiolle, vaikka hän on perustuslain ja kansainvälisten sopimusten mukaan oikeutettu tulemaan kuulluksi omassa asiassaan (Laakso, Marjomaa & Peltoniemi 2012, 10.)

Lastensuojelun edunvalvojan tehtävässä voivat HE 252/2006 mukaan toimia asianajajat, muun lainopillisen koulutuksen saaneet henkilöt tai lapsen asioihin perehtyneet asiantuntijat. Käytännössä edunvalvojilla on usein sosiaalityön koulutus ja täydennyskoulutus lastensuojelun edunvalvojana toimimiseen. Edunvalvonnan keskiössä on aina lapsen oikeus osallisuuteen omassa asiassaan. Tämä edellyttää syvällistä ymmärrystä lastensuojelulaista, lastensuojeluprosesseista sekä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta, jotka ohjaavat edunvalvojan tehtävää. (Laakso, Marjomaa & Peltoniemi 2012, 24, 47.)

Vaikka Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 24 § mukaan sosiaalityöntekijän on arvioitava edunvalvojan tarvetta ja haettava edunvalvojaa tuomioistuimelta tarvittaessa,

lainsäädännössä ei ole yksityiskohtaisia sääntöjä edunvalvontaan liittyvistä menettelytavoista. Tämä on johtanut siihen, että vaikka edunvalvojan tarve täytyisi, sitä ei ole aina haettu. Lisäksi edunvalvojan roolia ja vastuuta koskeva tieto on hajanaista ja epätarkkaa, mikä hankaloittaa asianmukaisen edunvalvojan nimeämistä. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 88.) On myös havaittu, että lapset ymmärtävät usein paremmin edunvalvojan roolin kuin viranomaiset. Lapselle edunvalvoja näyttäytyy ennen kaikkea tukihenkilönä, kun taas viranomaisille edunvalvoja on osa hallinnollista prosessia. (Laakso, Marjomaa & Peltoniemi 2012, 44). Tämän tutkimuksen avulla halutaan selvittää, kuinka edunvalvojan roolia ja osaamista voidaan kehittää niin, että se palvelee paremmin lapsen oikeuksia ja osallisuutta lastensuojeluprosesseissa.

Tutkimukseni taustalla on myös omakohtainen kokemus lastensuojelun edunvalvonnasta Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa, jossa olen vuodesta 2012 lähtien vastannut lapsen edunvalvonnan alueellisesta koordinaatiosta lastensuojelu- ja rikosasioissa. Aihe on yhteiskunnallisesti merkittävä, sillä se koskettaa erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia lapsia. Ajankohtaisuutta lisäävät hallitusohjelman mukaiset sosiaalipalveluiden säästötoimet, jotka lisäävät epävarmuutta lastensuojelun kentällä. Kansallisten tukirakenteiden puute korostaa edunvalvonnan roolin selkeyttämisen tärkeyttä.

Tässä tutkimuksessa pyritään vastaamaan kahteen tutkimuskysymykseen:

1. Millaista osaamista lastensuojelun edunvalvojalta edellytetään lapsen edun ja osallisuuden toteutumiseksi?
2. Miten lastensuojelun edunvalvonta varmistaa lapsen edun ja osallisuuden toteutumisen lainsäädännön näkökulmasta?

Lastensuojelu on arvosidonnaista toimintaa, jonka tavoitteena on varmistaa lapsen oikeuksien toteutuminen. Sen perustana ovat Suomen perustuslaki (11.6.1999/731) ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset, jotka korostavat ihmisarvon ja oikeuksien kunnioittamista. Nämä arvot ovat yhteneväiset sosiaalialan eettisten arvojen kanssa ja muodostavat keskeisen perustan lastensuojelutyölle. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (SopS 60/1991) 19 artikla velvoittaa valtioita suojelemaan lasta väkivallalta, laiminlyönniltä ja kaltoinkohtelulta. Tämä velvoite asettaa julkisen vallan vastuulle lasten

oikeuksien ja aseman suojelemisen yhteiskunnassa. (Malja, Puustinen-Korhonen, Petrelius & Eriksson 2019, 50.)

Tutkimukseni etenee seuraavasti: toisessa luvussa tarkastellaan lastensuojelun edunvalvonnan käsitettä ja lainsäädännöllistä kehystä. Kolmas luku esittelee tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen, jossa käsitellään lapsen osallisuutta, lapsen etua ja edunvalvojan roolia. Neljännessä luvussa kuvataan tutkimuksen toteutus, aineisto, analyysimenetelmä ja eettiset näkökulmat. Viidennessä luvussa esitellään tutkimusaineiston analyysi teemoittain, ja viimeisessä luvussa pohditaan tutkimuksen tuloksia ja esitetään johtopäätökset.

2 Lastensuojelun edunvalvonta

2.1 Lastensuojelun edunvalvonnan lähtökohtia

Lastensuojelun edunvalvonnalla tarkoitetaan puolueetonta lapsen edun valvontaa lastensuojeluasiassa. Tavallisesti lapsen huoltajat ovat lapsen edunvalvoja myös lastensuojeluasioissa. Jos huoltajalla on lapsen asiassa intressiristiriita, hän ei voi toimia asiassa lapsen edunvalvojana. Tällaisessa tilanteessa lapselle on määrättävä huoltajan sijasta edunvalvoja, jos lapsen etu tai kyseessä oleva asia, sitä edellyttää. (Hakalehto 2018, 257.) Vuodesta 2001 lähtien Suomessa on ollut mahdollista määrätä lapselle tai nuorelle edunvalvoja sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) perusteella (Marjomaa 2010, 14). Vuonna 2008 voimaan tullut lastensuojelulaki (LSL) mahdollisti myös edunvalvojan määräämisen lapselle erityisesti lapsen oikeuksien turvaamiseksi lastensuojelussa.

Tuomioistuin voi määrätä puolueettoman edunvalvojan käyttämään puhevaltaa alle 12-vuotiaan lapsen tai huoltajan puolesta lastensuojeluasiassa (HE 252/2006, 18.5.2006, 17). Voimassa oleva lastensuojelulaki (LSL) korvasi vuonna 2008 aiemman vuonna 1983 säädetyin lastensuojelulain (1.1.1984 1983/683), mutta säilytti edeltävän lain keskeisiä piirteitä. Lastensuojelulaissa (LSL) korostettiin vahvemmin yksilön perusoikeuksien toteutumista. Erityisesti painotettiin lapsen edun toteutumisen merkitystä. Lastensuojelulain kokonaisuudistuksen tavoitteena oli turvata lapsen oikeuksien ja edun huomioon ottaminen. Lisäksi haluttiin varmistaa paremmin lastensuojelun päätöksenteossa käytettävää asiantuntemusta ja puolueettomuutta, jonka katsottiin lisäävän myös lasten, vanhempien sekä huoltajien oikeusturvaa. Lastensuojelulain uudistuksessa (LSL) keskeisenä tavoitteena oli vahvistaa lapsen osallisuutta. (HE 252/2006, 1.)

Erityistä huomiota kiinnitettiin lapsen mielipiteen selvittämiseen ja kuulemiseen sekä puhevallan käyttöön liittyvien säännösten täsmentämiseen. Aiempi sääntely, erityisesti 12 vuotta täyttäneen lapsen itsenäistä puhevaltaa koskien, oli ollut osin epäselvää. Uudistuksessa haluttiin korostaa lapsen oikeutta tulla kuulluksi omassa asiassaan ja selkeyttää oikeudellista perustaa lapsen osallistumiselle hallinnollisiin prosesseihin. Lastensuojelun peruslähtökohta säilyi, jonka mukaan ensisijaisena tehtävänä on tukea

huoltajia heidän kasvatustehtävässään. Merkittävä muutos oli myös lastensuojelutarpeen selvityksen käyttöönotto. Selvitykseen liitettiin selkeät aikarajat ja sitä ohjaavat oikeudelliset puitteet, joilla pyritään turvaamaan lapsen oikeusturva sekä tehostamaan viranomaisprosessien läpinäkyvyyttä ja ennakoitavuutta. (HE 252/2006, 38–40.)

Lastensuojelulain (LSL) perustana ovat lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (SopS) määritellyt lapsen oikeudet, jotka on sisällytetty osaksi kansallista lainsäädäntöä. Lasten oikeuksien yleissopimuksessa (SopS) sekä lastensuojelulaissa (LSL) korostetaan lapsen oikeutta turvalliseen kasvuympäristöön, monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun tilanteissa, joissa lapsen hyvinvointi vaarantuu.

Yhteiskuntatieteissä lapsen edunvalvojasta käytetään termiä "edunvalvoja", kun taas oikeustieteissä termi on "edunvalvojan sijainen", sillä edunvalvoja toimii huoltajan sijaisena. Lastensuojelun edunvalvonta on vahvasti juridisesti säädeltyä, koska se antaa oikeuden lapsen puhevallan käyttöön, eli siihen, kuka voi tehdä lapsen puolesta hakemuksia ja esittää hänen kantansa. Tavallisesti lapsen huoltaja, joka on useimmiten lapsen vanhempi, käyttää lapsen puhevaltaa alle 12-vuotiaan lapsen sijaan lastensuojeluasiassa. (Nilosaari 2016, 24.) Lastensuojelulain (LSL) mukaan 12 vuotta täyttänyt lapsi voi käyttää puhevaltaansa itsenäisesti omassa lastensuojeluasiassaan huoltajan tai muun laillisen edustajan rinnalla (13.4.2007/417 21 §).

Lastensuojelun sosiaalityön erityisosaaminen pohjautuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen (SopS), jonka mukaan lapsella on oikeus erityiseen suojeluun. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät työskentelevät tiiviissä yhteistyössä lapsen läheisten ja verkostojen kanssa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävä on lapsen suojelutehtävän toteuttaminen ja lapsen edun toteutumisen varmistaminen. (Yliruka, Petrelius, Alho, Jaakola, Lunabba, Remes 2020, 46.) Lastensuojelulla on sekä lakisääteinen että eettinen vastuu toimia lapsen edun mukaisesti kaikissa lapsia koskevissa asioissa. Lapsen osallisuuden tulisi olla kiinteä osa lastensuojelutyötä. Lapsen osallisuudella tarkoitetaan sitä, että lapsi itse voi osallistua määrittelemään, ohjaamaan ja arvioimaan toimenpiteitä, joita hänen etunsa toteutumiseksi tehdään. Mahdollisuus osallistua ja olla mukana itselle merkityksellisissä toimissa on keskeistä ihmisen identiteetin ja itsetunnon kehittymiselle. Hyvä osallisuuden kokemus antaa kokemuksen kuulumisesta yhteisöön sekä vaikuttamisesta omiin asioihinsa, mikä lisää lapsen psyykkistä sekä sosiaalista

hyvinvointia. (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 149.) Lapsella on perus- ja ihmisoikeutena turvattu oikeus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihinsa. Tämä oikeus koostuu kolmesta osa-alueesta: Lapsella on oikeus saada tarpeellinen tieto muodostaakseen mielipiteensä, oikeus mielipiteensä ilmaisuun ja oikeus saada mielipiteensä huomioituksi omassa asiassaan. (Araneva 2022, 301.)

Lapsen edunvalvonnalla tarkoitetaan puolueetonta ja riippumatonta lapsen edun valvontaa. Lapselle määrätty edunvalvoja käyttää huoltajan sijaan lapsen puhevaltaa ja edunvalvojalla on oltava osaamista lapsen kanssa työskentelystä sekä valmiuksia lapsen edun toteutumisen arviointiin suhteessa lapsen oikeuksien toteutumiseen lapsen asiassa. (Hakalehto 2018, 257.)

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 24 § velvoittaa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän huolehtimaan siitä, että lapselle haetaan edunvalvoja, kun kriteerit edunvalvonnalle täyttyvät. Edunvalvojan tehtävä on turvata lapsen edun toteutuminen lastensuojeluprosessissa. (Toivonen 2017, 90.) Hallituksen esityksen (HE 252/2006 vp, 83) mukaan lastensuojelulakia (LSL) vuonna 2008 muutettaessa lapsen mielipiteen selvittämistä, kuulemista, puhevallan käyttämistä sekä edunvalvontaa koskevilla säännöksillä pyrittiin turvaamaan lapsen osallisuus sekä lapsen kehitystason mukainen vaikutusmahdollisuus häntä itseään koskevissa lastensuojeluasioissa. Lapsen osallisuutta koskevilla säännöksillä oli tarkoitus edistää eri ikäisten lasten näkemysten todellista huomioon ottamista lastensuojelussa. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (SopS 60/1991) 12 artikla korostaa lapsen oikeutta ilmaista näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa ja edellyttää, että nämä näkemykset otetaan huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämä artikla muodostaa perustan lapsen osallistumiselle ja puhevallan käytölle myös kansallisessa kontekstissa, kuten lastensuojelussa.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on edunvalvojan hakemuksessa määriteltävä mahdollisimman tarkasti tehtävät, joihin edunvalvoja haetaan. Hakemuksessa on määriteltävä myös edunvalvonnan kesto. Edunvalvonnan keston vaikuttaa myös se, mihin prosessin vaiheeseen edunvalvoja haetaan. Tuomioistuin tekee päätöksen lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän hakemuksen perusteella edunvalvonnasta ja tämä edunvalvojamääräys määrittää edunvalvojan toimivallan asiassa. (Araneva 2022, 209–210.)

Lapsen edunvalvojana voi toimia lapsen asioihin perehtynyt asiantuntija, asianajaja tai muun lainopillisen koulutuksen saanut henkilö. Lastensuojeluasiiaan määrättävältä edunvalvojalta edellytetään osaamista lastensuojeluprosessin eri vaiheista, päätöksenteosta sekä lainsäädännöstä. Edunvalvojalla tulee olla osaamista lapsen kanssa työskentelystä. Edunvalvojaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva henkilö, joka antaa siihen suostumuksensa. (Heikkilä, Rantaeskola & Suikkanen–Malin 2018, 37–38.) ”Sopivuutta arvioitaessa on muun ohella otettava huomioon edunvalvojaksi esitetyn taito ja kokemus sekä tehtävän laatu ja laajuus”. (Holhoustoimilaki 442/1999, 5§). Lastensuojelun edunvalvonta on monitahoinen ja vaativa tehtävä, joka asettaa haasteita niin sosiaalityölle kuin lapsen edunvalvojina toimiville. Sosiaalityön näkökulmasta se vaatii kykyä hyväksyä lapsen edunvalvoja itsenäisenä ja tasaveroisena yhteistyökumppanina lapsen asiaan, joka katsoo lastensuojelun toimintaa ulkopuolisena. Edunvalvojaa se puolestaan haastaa toimimaan riippumattomasti vain lasta edustaen, vaikka monilla edunvalvojilla on työkokemuksen myötä tausta lastensuojelussa ja sosiaalityössä. Lastensuojelun edunvalvojan keskeisenä tehtävänä on lasten kokemusten huomioiminen ja sen valvominen, että päätöksenteko tapahtuu lapsen parhaaksi. Kun lapsi kokee, että hänen etunsa on kaiken toiminnan keskiössä, edunvalvoja on täyttänyt tehtävänsä. (Niskala, Oranen, Piironen & Sinko 2010, 7.)

Lapsiasianeuvottelukunta otti (2011) aloitteessaan kantaa lasten ja perheiden oikeusturvan toteutumisen puolesta, jotta lastensuojelun edunvalvontaa säänneltäisi täsmällisemmin. Lastensuojelulaki (LSL) sääntelee edunvalvojan määräämisestä, mutta sääntelyä ei ole edunvalvojan kelpoisuudesta, toiminnasta, päättämisestä, palkkiosta, hallinnoinnista eikä valvonnasta. Neuvottelukunnan mukaan nämä tulisi määritellä lainsäädännössä. (Lapsiasianeuvottelukunnan aloite 13.6.2011.) Huomiota on kiinnitetty lastensuojelun edunvalvonnan laadunvalvonnan puutteeseen lapsi- ja perhepalveluiden (LAPE) muutosohjelman tuottamassa mallinnusraportissa. Raportissa todettiin, että edunvalvojatoiminnan valvonnan valtakunnallinen ja alueellinen kehittäminen on vähäistä ja satunnaista. Tämä kehittämistyön puute vaikuttaa lapsen asemaan ja kohteluun lastensuojelussa lasten oikeusturvan näkökulmasta. (Hoikkala, Kojo, Tervo & Aaltonen 2017, 15.)

Lastensuojeluasioiden edunvalvontaa toteutetaan Suomen lisäksi Ruotsissa, Norjassa, Yhdysvalloissa, Saksassa, Englannissa, Skotlannissa, Walesissa sekä Pohjois-Irlannissa.

On huomioitava, että näiden valtioiden lastensuojelujärjestelmät eroavat Suomen lastensuojelujärjestelmästä ja tämän takia lastensuojelun edunvalvonnan käytännöt ovat muodostuneet erilaisiksi. Näiden valtioiden lasten edunvalvontaa koskevia käytäntöjä ja toimintatapoja ei ole siten sellaisenaan siirrettävissä lastensuojelun käytäntöihin Suomessa (Niskala ym. 2010, 5).

Englannissa ja Walesissa lasten asioissa on käytössä CAF/CASS edunvalvontajärjestelmä. Edunvalvojan määrääminen lapselle tuli Englannissa ja Walesissa mahdolliseksi vuonna 1975 ja vuonna 1985 edunvalvojan määrääminen lastensuojeluasiaan tuli pakolliseksi. (Bilson & White 2005, 223). Englannissa lapselle haetaan edunvalvoja tavallisimmin huoltoriidoissa tai silloin kun lastensuojelu sijoittaa lapsen kodin ulkopuolelle. Lapselle on mahdollista hakea lapselle edunvalvoja myös adoptioon liittyvissä kysymyksissä. (Niskala ym. 2010, 15.) Perheoikeuteen liittyvät asiat käsitellään Englannissa perheoikeudellisiin asioihin erikoistuneessa tuomioistuimessa (Marjomaa, Lapinleimu & Laakso 2010, 15). Lastensuojeluasiassa toimivasta edunvalvojasta käytetään termiä 'guardian ad litem'. Englannissa edunvalvojan tarve lastensuojelussa syntyi, kun havaittiin lasten tarvitsevan oikeudenkäyntiä varten sekä lapsen näkemyksen esiin saamiseksi laillista ja puolueetonta edustajaa. Asianajajat kokivat sosiaalityöntekijöiden osaamisen lasten kanssa työskentelyyn tarpeelliseksi ja sosiaalityön ammattilaisia palkattiin edustamaan lapsen mielipidettä oikeuskäsittelyissä. Paikallishallinnot ovat olleet velvoitettuja järjestämään lapsille edunvalvojan oikeuskäsittelyitä varten vuodesta 1984 alkaen (Head 1998, 189–192.)

Saksan lastensuojelulain mukaan edunvalvojan määrääminen lapselle lastensuojeluasiaan on ollut mahdollista vuodesta 1998 alkaen (Bilson & White 2005, 227). Lasten edunvalvojista käytetään Saksassa nimitystä Verfahrensbeistand ja tämä edunvalvoja määrätään huoltoriitoihin sekä huolto- ja tapaamisasioihin liittyviin tilanteisiin. Edunvalvojan keskeinen tehtävä on huolto- ja tapaamisasioissa tuoda lapsen mielipide esiin (Niskala ym. 2010, 15.) Lapselle voidaan Saksassa määrätä edunvalvoja myös oikeuskäsittelyihin, jotka liittyvät lapsen kaltoinkohteluun tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön (Stötzel & Fegert 2006, 11). Huoltajan esteellisyys ei ole Saksassa lainkaan kriteerinä, vaan siellä on käytäntö, että lapselle määrätään aina edunvalvoja oikeudenkäynneissä, jotka liittyvät lapsen huostaanottoon, huolto- ja tapaamisriitaan tai kaltoinkohteluun. Lapsen edunvalvojat hoitavat tehtävänsä yksityisinä toimijoina ja

edunvalvojat ovat joko oikeustieteellisen koulutuksen suorittaneita tai psykososiaalisen alan ammattilaisia. (Stötzel & Fegert 2006, 2–3.)

Yhdysvalloissa alkoi vuonna 1974 uusi uudenlainen lasten oikeudellisen edustamisen aikakausi, kun lasten hyväksikäytön ehkäisy ja -hoitamislaki (CAPTA) tuli voimaan. Yhdysvalloissa edunvalvojasta käytetään nimitystä GAL ja tämä GAL-työntekijä määrätään kaikille lapsille lastensuojelutapauksissa, joihin liittyy oikeudenkäynti. GAL-työntekijän tehtävä on tehdä perusteellinen arviointi ja antaa lapsen edun periaatteella tuomioistuimelle suosituksia. Yhdysvalloissa on olemassa osavaltiokohtaisia erilaisia malleja GAL käytännöistä. Eroja on erityisesti siinä, onko GAL-työntekijän tehtävä edustaa lapsen etua, lapsen toiveita vai molempia (Duquette & Darwall 2012, 88.) GAL-työntekijät ovat asianajajia, tuomioistuimen nimittämiä erityisasiamiehiä, muita ammattilaisia tai vapaaehtoisia. GAL-työntekijä edustaa lapsen etua oikeudessa ja puolustaa lapsen oikeudellisia ja sosiaalisia etuja sekä toimii alaikäisen lapsen neuvonantajana. GAL-työntekijä perehtyy lapsen tilanteeseen haastattelemalla lapsia ja huoltajia sekä tutustumalla heidän asiakirjoihinsa. GAL-työntekijällä on vaikuttava asema Yhdysvaltojen järjestelmässä. Heidän antamat suositukset vaikuttavat tuomioistuimen päätöksiin sekä siihen, miten lapsen asiasta keskustellaan oikeussalissa. (Philips 2015, 61–62.)

Ruotsissa käytetään lapsen edustajajärjestelmää, jossa tuomioistuin nimeää hakemuksesta lapselle oikeudellisen edustajan käyttämään alle 15-vuotiaan lapsen puhevaltaa. Sosiaalilautakunnassa käsiteltäviin asioihin lääninoikeus nimeää lapselle edustajan. Edustajien keskeinen tehtävä on valvoa lapsen etua, neuvoa ja opastaa lasta sekä huolehtia, että kaikki lapsen kannalta tarvittavat selvitykset tehdään. (HE 252/2006, 58.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Barnahus-hankkeessa päätettiin Suomessa vuonna 2021 laatia kansallinen kehittämissuunnitelma lapsen edunvalvonnalle vuosille 2022–2025. THL antoi tämän tehtävän Kaakkois-Suomen Sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socomille. Kehittämissuunnitelmassa kartoitettiin lapsen edunvalvonnan nykytilaa rikos- ja lastensuojeluasioissa, arvioitiin lainsäädännön kehittämistarpeita ja määriteltiin laadukkaana edunvalvonnan kriteerejä sekä hyvän lapsen edunvalvonnan tapaohteita. Selvitystyö perustui asiantuntijalausuntoihin ja kehittämissuunnitelman laatimisen

yhteydessä tehtyihin selvityksiin. Kansallisen kehittämissuunnitelman laatiminen oli tullut ajankohtaiseksi, kun eri organisaatiot ja toimijat nostivat esiin valtakunnallisen ohjauksen ja koordinaation puutteet lapsen edunvalvonnassa. Lastensuojelulain (LSL) mukaisen lapsen edunvalvonnan on todettu toteutuvan eri puolilla Suomea epätasaisesti, ja toimintaan liittyy monia kehittämistarpeita. Näitä tarpeita kartoitettiin kehittämissuunnitelman laadinnan yhteydessä. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 11.)

2.2 Lastensuojelun edunvalvonnan lainsäädännöllinen kehys

Lapsen edunvalvonta lastensuojelussa pohjautuu oikeudellisesti useisiin lainsäädännöllisiin säädöksiin, joista keskeisimmät ovat lastensuojelulaki (LSL), holhoustoimilaki (1.12.1999/442) sekä laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.2.2019/190). Lisäksi lapsen edunvalvonta pohjautuu perustuslakiin (PL) ja YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen (SopS).

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS) hyväksyttiin YK:ssa vuonna 1989 ja tuli Suomessa voimaan vuonna 1991, se muodostaa perustan lapsen oikeuksien ja edun turvaamiselle. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS) edellyttää, että jokaiselle lapselle annetaan mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön mukaisesti (60/1991, 12 artikla). Lisäksi kaikissa lapsia koskevissa toimissa, joita toteuttavat sosiaalihuolto, tuomioistuimet, hallintoviranomaiset tai lainsäädäntöelimet, tulee ensisijaisesti huomioida lapsen etu (60/1991, 3 artikla). Lapsen edunvalvonnan turvaaminen kuuluu sopimusvaltioiden velvollisuuksiin, sillä yleissopimus velvoittaa niitä ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimenpiteisiin sopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi (60/1991, 4 artikla).

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (SopS 60/1991) tarkoituksena on varmistaa lasten huolenpidon ja hyvinvoinnin toteutuminen. Lapsen oikeuksien sopimus laadittiin vahvistamaan lasten asemaa, koska yleiset ihmisoikeussopimukset eivät riittävästi suojelleet haavoittuvassa asemassa olevia lapsia (Toivonen 2023, 18). Lapsen oikeudet on määritelty universaaleiksi ja yleispäteviksi. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (SopS 60/1991) johdannossa todetaan YK:n peruskirjan periaatteiden mukaisesti, että

'koko ihmiskunnan kaikkien jäsenten synnynnäisen arvon sekä yhtäläisten ja luovuttamattomien oikeuksien tunnustamisen olevan vapauden, oikeudenmukaisuuden ja rauhan perusta maailmassa.'

Clark ym. mukaan (2020, 605–606, 608) lapsikeskeisyyden tulisi olla politiikan tekemisen ydin, sillä nimenomaan lasten oikeuksien toteutuminen tarkoittaa hyvinvoivaa yhteiskuntaa. YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimusta voidaan pitää lapsen edun ja osallisuuden kannalta tärkeimpänä asiakirjana. Lasten oikeuksien yleissopimuksessa säädetään lapsen oikeuksista ja se on sopimusvaltioita sitova. Lasten hyvinvointi on määritelty sopimuksessa oikeudelliseksi asiaksi ja sopimus painottaa lasten suojelua sekä hyvinvointia. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen tavoitteet voidaan määritellä kolmella pääperiaatteella: Lapsen oikeus yhteiskunnan voimavaroihin, suojeluun ja huolenpitoon sekä lapsen oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja yhteiskuntaelämään. (Toivonen 2017, 43.)

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 22 §:n mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on haettava edunvalvojaa alaikäiselle, jos voidaan olettaa, ettei huoltaja kykene puolueettomasti valvomaan lapsen etua tai edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai lapsen edun turvaamiseksi. Lisäksi tilanteessa huoltajalla voi olla lojaliteettiristiriita asiassa lapseen ja edunvalvojan määrääminen on sen takia tarpeen, jotta kyseessä olevaan asiaan saadaan selvyys, tai lapsen etu on muuten turvattava. Lastensuojeluasiassa osallisten kuulemisesta säädetään lastensuojelulain (13.4.2007/417) 42 §:ssä. Samassa pykälässä määritellään myös tilanteet, joissa lapsi voidaan jättää kuulematta hänen etunsa perusteella. Lapsen puhevaltaa koskee lastensuojelulain (13.4.2007/417) 21 §, jonka mukaan 12 vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus käyttää puhevaltaansa itsenäisesti huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella.

Hallintolain (434/2003, voimaan 1.1.2004) 14 § ja 15 § mukaan lapsella on lisäksi oikeus käyttää puhevaltaansa itsenäisesti tai edunvalvojan avustamana. Yli 15-vuotiailla lapsilla on oikeus käyttää puhevaltaansa itsenäisesti myös huoltajansa tai muun laillisen edustajan rinnalla, erityisesti silloin kun asia koskee heidän henkilöään, henkilökohtaisia oikeuksiaan tai etujaan. Tämä oikeus perustuu lakiin oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019, voimaan 1.1.2020) 25 § mukaisesti.

Lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.2.2019/190) 5 c § mukaan edunvalvoja voidaan määrätä huoltajan sijaiseksi edustamaan lasta tämän henkilöä koskevassa asiassa, jos huoltaja on esteellinen sairauden tai muun syyn vuoksi ja edunvalvojan määrääminen on tarpeen, jotta kyseessä olevaan asiaan saadaan selvyys, tai lapsen etu täytyy muuten turvata. Uuden säännöksen 5 c § mukaan lapselle voidaan määrätä edunvalvoja henkilöä koskevassa asiassa, jos huoltaja on estynyt edustamasta häntä. Este voi johtua esimerkiksi huoltajan sairaudesta tai muusta syystä. Lisäksi edellytetään, että edunvalvojan määrääminen on tarpeen joko asian selvittämiseksi tai lapsen edun turvaamiseksi. Esitöiden mukaan edunvalvojaa ei tarvitse määrätä vähäisiksi katsottavissa asioissa. (HE 88/2018 vp, 44, LHL.)

Lapsenhuoltolain (LHL) esitöissä huomioidaan lapsen huollon erityispiirteet. Hallituksen esityksessä (HE 88/2018) todetaan, että huoltajan kasvatukselliset tavoitteet eivät pääsääntöisesti aiheuta esteellisyyttä. On tavanomaista, että huoltaja kasvattaa lasta omien elämäntapojensa tai vakaumustensa mukaisesti. Esteellisyys syntyy vain poikkeustapauksissa. Esimerkiksi silloin, jos huoltajan vakaumus johtaa päätökseen, joka vakavasti vaarantaa lapsen hengen tai terveyden. Mikäli esteellisyys ilmenee oikeudenkäynnissä, edunvalvoja voidaan määrätä viran puolesta kyseisen oikeudenkäynnin yhteydessä. Näiden prosessilakien tavoitteena on yksinkertaistaa menettelyjä tilanteissa, joissa huoltajan esteellisyys havaitaan oikeudenkäynnin aikana. Menettelyllä pyritään turvaamaan lapsen etu lapsen asian käsittelyissä. (Tolonen & Linnanmäki 2020, 96–97.)

Terveydenhoidossa potilaslaki (489/1992, voimaan 1.1.1993) 9 §:n 4 momentti rajoittaa huoltajan mahdollisuuksia tehdä lasta koskevia päätöksiä, jotka vaarantaisivat lapsen henkeä tai terveyttä. Mikäli lapsen kasvuolosuhteet aiheuttavat vakavan uhan hänen terveydelleen tai kehitykselleen, tilanne voi edellyttää tahdonvastaista puuttumista lastensuojelulain (LSL) mukaisesti. Edunvalvoja voidaan määrätä huoltajan sijaan terveydenhuoltoa koskevaan asiaan lapsenhuoltolain (LHL) 5 c §:n perusteella.

Holhustoimilaki (1.12.1999/442) sääntelee lapsen edunvalvontaa yleislakina. Holhustoimilain tarkoituksena on turvata niiden henkilöiden edun ja oikeuksien toteutuminen, jotka eivät voi itse pitää iän, vajaavaltaisuuden, sairauden, poissaolon tai muun syyn vuoksi pitää täysimääräisesti huolta omista asioistaan. Tuomioistuim

holhustoimilain (1.12.1999/442) 4.1 §:n perusteella vapauttaa huoltajan edunvalvojan tehtävästä ja perustelluissa tilanteissa määrätä lapsen oikeuksien toteutumiseksi muun henkilön alaikäisen edunvalvojaksi.

Edunvalvojaan sovelletaan yleisesti holhustoimilaissa (HTL) annettuja säännöksiä. Menettelyssä on useita vaihtoehtoja: edunvalvoja voidaan määrätä holhustoimilain mukaisesti tuomioistuimen päätöksellä (1.12.1999/442, 11 §) tai huoltajan pyynnöstä holhousviranomaisen kautta (1.12.1999/442, 12 §, 3 momentti). Holhustoimilain (HTL) säädökset vaikuttavat myös lapsen edunvalvontaan lastensuojelussa ja lain lapsen huolto ja tapaamisoikeutta (LHL) koskevassa edunvalvojan sijaisen määrittämisessä. Lapsen edunvalvojana toimivat hänen huoltajansa, mutta erityisin perustein huoltaja voidaan vapauttaa tehtävästä ja määrätä hänen sijaisekseen edunvalvoja (Laki holhustoimesta 1.12.1999/442, 4§).

3 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

3.1 Lapsen osallisuus lastensuojelussa

Osallisuus oikeudet ovat perus- ja ihmisoikeuksia, jotka perustuvat yhtäläiseen ihmisarvoon ja oikeuteen osallistua yhdenvertaisesti itseään koskevaan päätöksentekoon. Tämä koskee myös lapsia, joiden oikeudet on turvattu YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (SopS 60/1991) 12 artiklassa. 12 artiklan mukaan lapsella, joka pystyy muodostamaan näkemyksen itseensä liittyen, on oikeus ilmaista näkemyksensä. Lisäksi se velvoittaa päätöksentekijöitä ottamaan lapsen näkemykset huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Tämä periaate korostaa lapsen osallisuuden merkitystä sekä lapsen todellista mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskeviin ratkaisuihin.

Suomen perustuslain (731/1999) 6.3 § mukaan ”Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti”. Tämä säännös vahvistaa lasten osallistumisoikeutta ja antaa veloitteen huomioida lapset heitä koskevassa päätöksen teossa.

Lapsen osallisuus tarkoittaa hänen mahdollisuuttaan osallistua aktiivisesti prosesseihin, joissa määritellään, toteutetaan ja arvioidaan häntä koskevia toimenpiteitä. (Hotari ym. 2009, 149). Osallisuuden kokemus edellyttää aineellisten ja aineettomien tarpeiden täytymistä. Esimerkiksi puutteet turvallisuudessa, luottamuksessa tai ravinnossa heikentävät osallisuuden toteutumista. Jotta yksilö voi tuntea olevansa osallinen omassa elämässään, hänen tulee saada tukea omien tarpeidensa ja voimavarojensa tunnistamiseen. Osallisuus sisältää myös osallistumisen erilaisiin prosesseihin, joissa käsitellään resurssien jakoa, arvojen muodostumista ja asioiden merkityksellisyyttä. (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017, 29.) Osallisuus tekee myös näkyväksi lasten ja aikuisten väliset erot autonomiassa: lasten näkemyksiä tulee kunnioittaa, mutta vastuu päätöksistä säilyy pääosin huoltajilla tai viranomaisilla. Tämä periaate haastaa ajatuksen siitä, että olisi olemassa jokin ”aikuisten alue”, jossa lasten mielipiteitä ei tarvitse ottaa huomioon. Lapsen oikeus osallisuuteen ei tarkoita lapsen lopullista päätösvaltaa. Vastuu lopullisista ratkaisuista kuuluu aina huoltajille, lapsen laillisille edustajille tai julkishallinnon toimijoille. (Hakalehto 2018, 89.)

Freemanin (2011, 20–21) mukaan lapsen osallisuus ei ole pelkästään muodollista kuulemista, vaan siihen sisältyy oikeus tulla aidosti nähdyksi ja kuulluksi sekä mahdollisuus vaikuttaa omaa elämää koskeviin asioihin. Osallisuus edellyttää aikuisilta sensitiivistä ja lapsen näkökulman huomioivaa toimintaa. Freeman korostaa, että ilman tätä näkökulmaa lapsen oikeudet jäävät helposti toteutumatta – muodollinen kuuleminen ei riitä, jos ”lapsen ääni” ei johda toimintaan. Tämä haastaa perinteiset aikuiskeskeiset toimintatavat ja korostaa lapsen toimijuutta oikeudellisissa ja sosiaalisissa prosesseissa.

Lapsen osallisuus ja vaikuttamismahdollisuudet lastensuojeluasiassa rakentuvat lapsen oikeuksien sopimuksen (60/1991) 12 artiklan ja lastensuojelulain (LSL) säädösten varaan. Lapsen osallisuus muodostuu kolmesta erillisestä oikeudesta: Lapsen oikeus tuoda esiin oma näkemyksensä, oikeus saada riittävä tieto omasta asiastaan sekä oikeus ilmaista mielipiteensä itseään koskevassa asiassa. (Araneva 2022, 17.) Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 4. luku käsittelee lapsen osallisuutta. Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 20 § edellyttää, että lastensuojelutoimia toteutettaessa selvitetään lapsen mielipiteet ja toiveet sekä otetaan ne huomioon lapsen ikää ja kehitystasoa vastaavalla tavalla. Lisäksi lain (13.4.2007/417) 24 § velvoittaa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valvomaan lapsen edun toteutumista, tukemaan häntä puhevallan käyttämisessä ja ohjaamaan tarvittaessa oikeusavun piiriin. Tarpeen vaatiessa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee huolehtia edunvalvojan hakemisesta lapselle lastensuojelulain (13.4.2007/417) 22 §:n mukaisesti.

Smithin (2007, 147–148) mukaan lapsen osallisuus toteutuu silloin, kun lapsella on mahdollisuus ymmärtää oma tilanteensa, saada siihen liittyvää tietoa ja osallistua päätöksentekoon häntä koskevissa asioissa – myös silloin, kun lopullinen päätösvalta kuuluu aikuiselle. Tällöin osallisuus ei tarkoita ainoastaan muodollista kuulemista, vaan mahdollisuutta vaikuttaa ja tulla otetuksi vakavasti omassa asiassaan. Smith painottaa, että aito osallisuus edellyttää lapsen näkökulman huomioimista prosessin kaikissa vaiheissa, ei vain lopputuloksessa. Lapsen osallistuminen päätöksentekoon edistää hänen luottamustaan aikuisiin ja vahvistaa hänen toimijuuttaan sekä hyvinvointiaan. (Smith 2007, 162–163.)

Lastensuojelussa osallisuuden periaate varmistaa sen, että lapsi voi vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin. Lapsi on iästään riippumatta lastensuojelussa aina asianosainen ja tämän perusteella lapsen näkökulma tulee ottaa huomioon, lasta tulee informoida häntä koskevista toimenpiteistä ja niihin liittyen on lapsen mielipide selvitettävä. Lapsen osallisuuteen kuuluukin lastensuojelulain (LSL) mukaan lapsen mielipiteen selvittäminen, lapsen kuuleminen, lapsen puhevallan käyttäminen sekä lapsen mahdollisuus saada edunvalvoja asiaansa (Saastamoinen 2010, 65.) Lastensuojelulaki (LSL) antaa lapselle mahdollisuuden olla mukana päättämässä häntä koskevista asioista. Lapsen suojeleminen ja hänen etunsa arviointi kulkevat käsi kädessä sen kanssa, että lapsen ääni kuuluu hänen asiassaan. Laki korostaa, että lapsella on oikeus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihinsa. (Pajulammi 2014, 415.)

Lasten ääni ("voice") ja toimijuus ("agency") ovat keskeisiä käsitteitä lapsuudentutkimuksessa: lasten ääni viittaa lasten omiin toiveisiin, odotuksiin ja näkemyksiin, ja toimijuus siihen, että lapset kykenevät vaikuttamaan aktiivisesti elämäänsä. Pufall ja Unsworth (2004, 8) määrittelevät "äänen" lasten sisäiseksi kokemukseksi ja näkemyksiksi siitä, mikä on heille merkityksellistä, ja "toimijuuden" kykynä ilmaista tätä ääntä aktiivisina ja itseohjautuvina toimijoina. Nämä käsitteet haastavat perinteisen kuvan lapsista passiivisina suojelun ja kasvatuksen kohteina ja painottavat lasten roolia sosiaalisten suhteiden rakentajina. Ne tukevat myös näkökulmaa, jonka mukaan lasten osallistumisella on arvo itsessään ja se vahvistaa heidän hyvinvointiaan, itsetuntoaan ja sosiaalista osallisuuttaan (Smith 2007, 162–163). Lasten äänen ja toimijuuden kunnioittaminen ei tarkoita ainoastaan lapsen kuulemistä muodollisesti, vaan hänen kokemustensa, tunteidensa ja tulkintojensa ymmärtämistä ja huomioimista osana päätöksentekoa. Näkökulman ottaminen lapsesta aktiivisena toimijana edellyttää tietoisuutta lapsuuden ajallisuudesta sekä lasten yksilöllisten kokemusten merkityksestä heidän oman elämänsä muotoutumisessa (James 2003, 37). Nämä näkökulmat heijastavat uuden lapsuudentutkimuksen peruseriaatteita, joissa korostetaan lapsen subjektiasemaa ja oikeutta osallistua aktiivisena toimijana omaan elämäänsä liittyviin prosesseihin.

Osallisuus oikeuksien taustalla on periaate jokaisen ihmisen ihmisarvosta ja oikeudesta saada yhdenvertaisesti ilmaista näkemyksiä ja ottaa osaa omaan elämään kuuluviin ratkaisuihin. Lapsen ihmisarvon kunnioittaminen edellytyksenä on, ettei osallisuuteen

kykenevää lasta suljeta häntä itseään koskevan päätöksenteon ulkopuolelle. (Toivonen 2017, 122.) Lapselle on annettava tietoa ymmärrettävässä muodossa ja hänen näkemyksensä tulee huomioida hänen etunsa mukaisesti. On tärkeää, että lapselle pyritään luomaan mahdollisuudet vaikuttaa hänen kanssaan työskentelyyn, mukaan lukien ajankohdat, tapaamispaikat ja käsittelytavat. Osallisuusperiaatteen mukaan aikuisten tehtävänä on huomioida lapsi yksilönä ja arvostaa hänen mielipiteitään kaikissa tilanteissa, joissa päätöksillä on suora tai epäsuora vaikutus lapseen. (Hakalehto 2018, 89.)

Yksi tärkeimmistä oikeuksista on oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Kokemus oikeudenmukaisesta ja ymmärrettävästä menettelystä edellyttää osallisuutta. Osallisuudessa on kyse tunnepohjaisesta kokemuksesta, että on voinut olla mukana itseään koskevissa asioissa. Yhteiskunnallisella tasolla lapsilla on oikeus osallisuuteen yleisesti, sekä yksittäisiä lapsia koskevissa päätöksenteon tilanteissa. (Toivonen 2017, 119–120.) Osallistuminen toimii merkittävänä keinona muiden oikeuksien toteutumisen turvaamisessa. Osallisuuden asianmukainen toteuttaminen on tärkeää, kun halutaan ehkäistä alaikäisyyteen perustuvaa syrjintää. Osallisuus-oikeuksiin kuuluu myös lapsen oikeus päättää olla osallistumatta, mikä vahvistaa lapsen itsemääräämisoikeuden kunnioittamista. (Toivonen 2023, 75.) Lasten osallisuuden vahvistaminen edellyttää lapsen tarkastelua yksilönä, hänen omista lähtökohdistaan käsin. Lapsen näkemykset tulee ottaa huomioon hänen asioissaan, vaikka ne olisivat ristiriidassa aikuisten käsitysten kanssa tai vaikka lapsen esiin tuomaa tietoa ei aikuisnäkökulmasta pidettäisi yhtä merkittävänä kuin lapsi pitää. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi lapsen kertomukset asioista, joita aikuiset eivät pidä todellisena, tai vaikka väkivallasta kotona, kun taas vanhemmat kuvailevat kodin olevan turvallinen ympäristö. (Hotari ym. 2009, 156.)

Lapsen osallisuuteen kuuluu keskeisesti puhevalta. Yli 12-vuotias lapsi on lastensuojelussa oikeutettu käyttämään omaa puhevaltaansa ja hän on oikeudellisesti täysi-ikäiseen verrattavissa oleva asianosainen lastensuojeluasiassa. Puhevalta tarkoittaa oikeutta panna asia vireille hakemuksena tai valituksena, oikeutta kuulluksi tulemiseen ennen päätösten tekemistä, oikeutta saada asiasta valituskelpoinen hallintopäätös sekä oikeutta hakea päätökseen muutosta. Lapsella on itsenäinen puhevalta omassa asiassaan ja hän voi käyttää puhevaltaansa omista lähtökohdistaan ja omilla ehdoillaan. Lapsi voi

olla huoltajan tai muun laillisen edustajan kanssa eri mieltä omaa etuaan parhaiten toteuttavasta ratkaisusta. (Araneva 2022, 338–339.)

Vaikka osallisuus on lastensuojelussa keskeinen periaate, YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (60/1991) 12 artiklan mukainen lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä oikeudellisissa ja hallinnollisissa asioissa on todettu kansainvälisten tutkimusten mukaan heikosti käytännössä toteutuvaksi. Lapset olivat eri maissa kokeneet, ettei heitä kuunneltu tai kuultu lastensuojelussa aina vakavissakaan tilanteissa. Puutteet lasten osallisuudessa saattoivat johtua sosiaalityöntekijän arviosta lapsen kehitystason, ammattilaisen osaamisen tai resurssien suhteen. On kuitenkin todettu, että lasten osallisuuden myötä päätöksentekoprosessit ovat olleet parempia ja lapsen erityistarpeet huomioidaan paremmin. (Falch-Eriksen, Toros, Sindi & Lehtme 2021, 486, 493.) Osallisuutta koettelee myös se, miten ammattilaiset suhtautuvat ristiriitaisiin kertomuksiin, esimerkiksi silloin kun lapsi kieltää väitetyt hyväksikäytön, mutta toinen vanhemmista esittää vakavia syytöksiä. Näissä tilanteissa lasten kuulemista pidetään erityisen tärkeänä. Lasten osallisuuden vahvistaminen on monimutkainen haaste käytännön työssä ja se edellyttää herkkyyttä, ammattitaitoa ja lapsen edun asettamista keskiöön. On tärkeää luoda turvallinen ympäristö, jossa lapsi voi vapaasti ilmaista ajatuksensa ja kokemuksensa ilman pelkoa, että hänen näkemyksiään vähätellään tai ohitetaan. (Hotari ym. 2009, 156.)

Lapsen osallistuminen voi tarjota hänelle tunteen turvasta ja välittämisestä, erityisesti kun kohdataan lapsi. Tällöin osallistumisesta syntyvä positiivinen tunnekokemus voi toimia myös lapsen suojelun välineenä. Tämä ei kuitenkaan voi olla ainoa lähtökohta suojelun velvoitteen toteuttamisessa. Sopiva käsite lapsen osallistumisen tukemiselle on aktiivinen "osalliseksi kutsuminen". Tämä lähestymistapa antaa lapselle mahdollisuuden itse päättää osallistumisestaan, mutta säilyttää aikuisille velvollisuuden ja vastuun toimia osallistumista edistävästi ja tukevasti. Osallisuuden merkitys korostuu erityisesti lastensuojelussa, jonka keskeinen tehtävä on lapsen suojeleminen. Tämän tehtävän onnistumiseksi tarvitaan lapsen osallisuutta, joka yhdistyy suojelemaan ja tuen tarjoamiseen. Nämä yhdessä muodostavat perustan sille, että lastensuojelun työ voi tukea lapsen hyvinvointia kokonaisvaltaisesti. (Muukkonen 2008, 142–143, 150.) Lasten kanssa toimivat ammattilaiset ovat keskeisessä asemassa lapsen osallisuuden toteuttamisessa, sillä lasten osallisuus harvoin tapahtuu täysin autonomisesti. Ammattilaiset toimivat lapsen edustajina ja heidän tehtävänä on paitsi välittää lasten näkemyksiä myös suojelemaan

heitä mahdollisilta riskeiltä. Tämä vaatii ammattilaisilta herkkyyttä luoda turvallinen ympäristö, jossa lapsi voi ilmaista mielipiteensä ilman pelkoa tai painostusta. Tällaisessa ympäristössä lapsen osallisuus voi vahvistua osana hänen oikeuksiaan ja kokonaisvaltaista hyvinvointiaan. (Percy-Smith & Thomas 2010, 362–363.)

3.2 Lapsen etu lastensuojelussa

Lapsen oikeuksien sopimus (60/1991) 3.1 artikla: "*Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu*". Artikla korostaa viranomaisten velvollisuutta arvioida ja huomioida lapsen etu päätöksenteossa (Toivonen 2023, 24). Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentin nro 14 (2013) mukaan lapsen etu on kolmiosainen käsite: 1) lapsella on oikeus hänen etunsa arviointiin ja sen huomioon ottamiseen aina, kun tehdään häntä koskevia päätöksiä; 2) lapsen etu toimii tulkintaperiaatteena, jolloin lain erilaisista tulkintavaihtoehdoista tulee valita se, joka parhaiten toteuttaa lapsen etua; ja 3) lapsen etu on menettelysääntö, joka velvoittaa arvioimaan päätösten vaikutuksia lapseen tai lapsiryhmään.

Lapsen edun käsite ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, vaan se rakentuu suhteessa yhteiskunnallisiin, kulttuurisiin ja yksilöllisiin tekijöihin. Michael Freemanin (2011, 20–21) mukaan lapsen oikeudet eivät ole pelkkiä oikeudellisia normeja, vaan ne edellyttävät aktiivista institutionaalista tukea, sensitiivistä kohtaamista ja konkreettisia käytäntöjä. Lapsen etu toteutuu vain silloin, kun lapsen näkökulma otetaan aidosti huomioon ja hänen toimijuutensa tunnustetaan. Freemanin mukaan lapsen oikeudet ja lapsen etu ovat keskenään erottamattomia: lapsen edun arviointi ei voi tapahtua ilman vuorovaikutusta lapsen kanssa ja hänen näkemyksensä kuulemista. Myös Hotari ym. (2009, 149) muistuttavat, että lastensuojelulla on sekä lainsäädännöllinen että moraalinen velvollisuus toimia lapsen edun mukaisesti kaikissa häntä koskevissa tilanteissa ja päätöksissä.

Lapsen edun arviointi ei voi perustua yksinomaan aikuislähtöisiin näkemyksiin lapsen tarpeista, vaan sen tulisi rakentua dialogissa lapsen kanssa. Proutin ja Jamesin (1990, 8–10) mukaan lapsuuden tarkastelussa tulee siirtyä pois perinteisestä lapsen passiivisesta roolista kohti näkemystä lapsista aktiivisina sosiaalisten suhteiden ja oman elämänsä toimijoina. Heidän esittämänsä uuden lapsuudentutkimuksen paradigma korostaa, että

lapsilla on oma ääni ja näkökulma, joka tulee huomioida lapsen edun arvioinnissa. Lapsen etua ei voida määritellä irrallaan hänen omista kokemuksistaan ja käsityksistään siitä, mikä hänelle itselleen on hyväksi.

Lastensuojelun toimintaa ohjaavat moninaiset lainsäädännölliset, eettiset ja moraaliset normit, jotka tekevät lastensuojelutyöstä sekä emotionaalisesti herkkää että eettisesti haastavaa. Keskeinen periaate, joka ohittaa kaikki muut tulkinnat ja menettelytavat, on lapsen edun ja oikeuksien ensisijaisuus palvelujärjestelmän toiminnassa ja käytännöissä. Lapsen edun ensisijaisuus vaatii lastensuojelussa toisinaan puuttumista perhe-elämän ja yksityisyyden suojaan. (Kiili, Jaakola, Anis, Lamponen & Stenvall 2024, 6–7.) Lapsen etu koostuu useista keskeisistä tekijöistä lapsen hyvinvoinnin kannalta. Lastensuojelussa lapsen edun mukainen työskentely edellyttää työntekijöiltä kokonaisvaltaista ymmärrystä lapsen elämäntilanteesta, perusteellista paneutumista sekä luottamuksellisen suhteen rakentamista. Lisäksi työskentely vaatii riittävästi aikaa, jotta keskeiset laatutekijät; oikeudenmukaisuus, avoimuus, luotettavuus, turvallisuus ja toimenpiteiden suhteellisuusperiaate, voivat toteutua. (Malja ym. 2019, 14.)

Lapsen etu ei ole yleisesti määriteltävissä, vaan se on aina harkittava yksilökohtaisesti. Lapsen iän, sukupuolen, kulttuuritaustan, olosuhteiden ja muiden lapsen tilanteeseen liittyvien asioiden huomioiminen on tärkeää yksilökohtaisessa lapsen edun arvioinnissa. Lapsen terveydentilalla tai vammaisuudella on myös merkitys määriteltäessä lapsen etua ja tärkeää on huomioida myös lapsen oikeus äidinkieleen, biologisiin juuriin ja kulttuuritaustaan. Lapsen etua on arvioitava aina kokonaisarviointina. (Räty 2019, 13–15.) Vaikka lapsen edulla ei ole yhtä selkeää teoreettista määritelmää, on lapsen etu yksi nykyaikaisen lastensuojelun keskeisimmistä käsitteistä. Käsitteenä lapsen edun merkitys jääkin usein vaille selkeää teoreettista perustaa. Käsite saa sisältönsä käytännön tilanteissa, joissa sen tulkinta ja soveltaminen vaihtelevat yksilöllisten ja jatkuvasti muuttuvien olosuhteiden mukaan. Vaikka lapsen edun ja oikeuksien käsitteet ovat sisällöllisesti epätarkkoja, joustavia ja osin päällekkäisiä, niiden käyttöä edellytetään oikeudellisissa ja hallinnollisissa prosesseissa. Varhaisissa lapsen etua käsittelevissä teoksissa yhdistettiin psykiatrista, oikeudellista ja lapsen kehitykseen liittyvää asiantuntemusta. Lapsen etu tarkoittaa, että toimenpiteet ja niiden vaikutukset arvioidaan ensisijaisesti lapsen näkökulmasta. Suomessa lapsen edun käsite vakiintui ohjaavaksi

periaatteeksi 1980-luvulla, kun se otettiin osaksi lastensuojelulakia. (Pösö 2012, 76, 78–79, 88.)

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS) on keskeinen ihmisoikeusdokumentti lapsen edun käsitteen määrittelyssä. Sopimuksen (60/1991) 3 artiklan 1. kohta korostaa, että kaikissa lapsia koskevissa toimissa, olipa kyseessä julkinen tai yksityinen sosiaalihuolto, tuomioistuimet, hallintoviranomaiset tai lainsäädäntöelimet, on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Sopimuksen oikeudellisesti sitova luonne edellyttää, että tämä periaate sisällytetään myös kansalliseen lainsäädäntöön ja sitä sovelletaan erityisesti lastensuojelussa. Vaikka sopimus sisältää tasapainottelua lapsen edun ja lapsen mielipiteiden välillä, se ei missään kohtaa aseta kumpaakaan näistä toisen edelle. Sopimusta tulisi tarkastella ensisijaisesti lapsen edun näkökulmasta. Tämä liittyy siihen ajatukseen, että lapsen edun toteuttaminen saattaa joissain tilanteissa edellyttää lapsen mielipiteitä vastaan tehtyjä ratkaisuja tai toimenpiteitä. Lapsen edun arvioimiseen vaikuttavat useat tekijät. Esimerkiksi hyvän lapsuuden käsitys voi vaihdella kulttuurista, yhteiskunnasta ja yksilöstä riippuen, mikä tekee lapsen edun arvioinnista monisyistä ja kontekstisidonnaista (Archard & Skivenes 2009, 1–2, 8.)

Lastensuojelun lainsäädännön valmistelun tausta-aineistossa todetaan, että lapsen etua tulee arvioida erityisesti suhteessa lapsen huoltoon, kuten se on määritelty lapsen huoltolaissa (190/2019) 1 §:ssä. Sisällöllisesti lastensuojelulain (13.4.2007/417) 4.2 § ja lapsenhuoltolain (190/2019) 1 § ovat pitkälti samansuuntaisia. Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 4.2 § korostaa kuitenkin lapsen osallisuutta voimakkaammin, kun taas 4.2 §:n 7 momentti painottaa kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioon ottamista. Lapsenhuoltolain (190/2019) 1 §:ssä taas painotetaan lapsen huolenpidon, turvallisen kasvuympäristön ja suojelun merkitystä. Lisäksi lain (190/2019) 1.3 § sisältää nimenomaisen kiellon lapsen alistamisesta, ruumiillisesta kurittamisesta ja loukkaavasta kohtelusta sekä turvaa lapsen ruumiillista ja henkistä koskemattomuutta. Näiden kahden lain välillä voidaan havaita kontekstuaalinen ero: lapsenhuoltolaki (LHL) kuvaa ideaalitulanteen huollon periaatteista, kun taas lastensuojelulain (LSL) soveltamisalue kohdistuu tilanteisiin, joissa näiden periaatteiden toteutumisessa on puutteita. (HE 252/2006 vp, 117.)

Lastensuojelulain mukainen lapsen edun arviointi tulee olla aktiivista ja kokonaistavaltaista toimintaa, johon lapsella on oikeus osallistua. Lasta ei saa kuitenkaan painostaa osallisuuteen, eikä lapsella ei ole velvollisuutta ilmaista näkemyksiään. Osallisuutta on myös mahdollisuus olla osallistumatta. (Hakalehto & Toivonen 2016, 43, 45.) Silloin kun arvioidaan lapsen etua, keskeisintä on saada yhteys lapseen. Lastensuojelussa tärkeä osuus lapsen etua arvioitaessa on lapsen tapaamisilla sekä sosiaalityöntekijän ja lasta hoitavien tahojen kanssa käytävällä vuoropuhelulla. (Tulensalo 2010, 92.)

Lastensuojelun tehtävä on toimia osana palvelujärjestelmää yhteistyössä muiden ammattilaisten kanssa. Lastensuojelussa painotetaan lapsen etua ja tuen tarpeiden yksilöllistä arviointia, mikä mahdollistaa osallisuuden vahvistamisen lapsikeskeisen lähestymistavan avulla. Lapsen tilanteen ja kehitystarpeiden monialainen arviointi auttaa kohdentamaan tukea lapsen edun mukaisesti (Tulensalo, Kumpulainen & Kekkonen 2017, 20, 22.) Arviointiprosessissa otetaan huomioon laajasti lapsen tilannetta ja tuen tarpeita, mikä heijastaa lastensuojelun pyrkimystä tukea lapsen hyvinvointia ja kehitystä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteiden mukaisesti. (Hakalehto 2018, 394, 404; ks. myös Jaakola 2020, 88.) Lastensuojelussa on huomioitava kaksi keskeistä ja toisinaan ristiriitaista tavoitetta: lapsen edun toteutuminen ja perhe-elämän yksityisyyden suojelu. Näitä tavoitteita tarkastellessa voidaan tunnistaa kaksi erilaista näkökulmaa myös lastensuojelun edunvalvonnassa. Ensimmäisessä lastensuojelun edunvalvonta nähdään rajattuna juridisena normina, jota sovelletaan vain poikkeustilanteissa. Toisessa näkökulmassa lastensuojelun edunvalvonnan painopiste on lapsen edun toteutumisessa, jolloin tavoitteena on poliittisideologisesti tuoda esiin lapsen oma ääni ja vahvistaa hänen asemansa lastensuojelun päätöksenteossa. (Niskala ym. 2010, 5–7.)

Lapsen oikeuksien komitea on ilmaissut huolensa Suomen lainsäädännön asettamista ikärajoista ja niiden mahdollisesti rajoittavasta vaikutuksesta lasten osallisuuteen. Lisäksi komitea on korostanut lapsiystävällisten kuulemismenetelmien kehittämisen tärkeyttä sekä tarpeellisuutta turvata erityisen haavoittuvassa asemassa olevien lasten osallisuus. Koska osallisuus on kiinteästi yhteydessä lapsen edun toteutumiseen, puutteet lasten näkemysten selvittämisessä ja niiden huomioon ottamisessa heijastavat komitean havaintoa siitä, että lapsen etua ei vielä täysin ymmärretä eikä sovelleta Suomessa käytännön tasolla. (Toivonen 2023, 75.) Suomen lastensuojelulaki (LSL) ei kuitenkaan aseta ikärajaa lapsen oikeudelle saada tietoa omasta lastensuojeluasiastaan tai

mahdollisuudesta esittää mielipiteensä asiassa. Lapsen etua arvioitaessa on tärkeää huomioida, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut takaavat lapselle osallisuuden ja mahdollisuuden vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. (13.4.2007/417, 4 § ja 5 §.) Kuulemisella ja kuuntelulla on lastensuojelussa monia merkityksiä. Arkikielessä kuuleminen tarkoittaa paitsi toisen sanomisten kuulemista, myös läsnäoloa ja ymmärtämisen osoittamista. Lasten kuuleminen on tärkeää, sillä se vahvistaa heidän oikeuttaan mielipiteisiin ja ajatuksiin sekä lisää ymmärrystä lasten maailmasta. Kuulemisen kautta lapset kokevat itsensä arvokkaiksi ja erityisiksi, mikä puolestaan tukee heidän hyvinvointiaan ja osallisuuden tunnettaan. (Mainstone-Cotton 2019, 9–11.)

3.3 Edunvalvoja lastensuojeluasiassa

Alaikäisen edunvalvojina toimivat tavallisesti hänen huoltajansa, mutta tuomioistuin voi määrätä lapselle edunvalvojan huoltajan sijaan, jos siihen on perusteltu syy. Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 22 §:n mukaan: ”*Lapselle tulee lastensuojeluasiassa määrätä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijasta lapsen puhevaltaa, jos on perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa ja edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi.*”

Edunvalvojan määrääminen ei poista lapsen tai tämän huoltajan asianosaisasemaa, mutta poistaa huoltajalta lapsen puhevallan kyseisessä asiassa. Edunvalvojalle siirtyy näin huoltajan oikeuksia suhteessa lapseen. Edunvalvojan tehtävänä on valvoa lapsen etua ja tuoda esiin lapsen näkökulma lastensuojeluprosessissa. Hän toimii puolueettomana ja riippumattomana lapsen edustajana, joka ei ole sidottu lapseen tahtoon, vaan toimii lapsen edun mukaisesti. (Toivonen 2017, 135–136.)

Lapsella on lastensuojelun asiakkaana aina lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, mutta tällä ei ole oikeutta käyttää lapsen puhevaltaa. Sosiaalityöntekijä ei voi toimia lapsen edunvalvojana, vaikka sosiaalityöntekijän ja edunvalvojan tehtävissä voi olla päällekkäisyyksiä. Holhoustoimilain näkökulmasta edunvalvoja on erillinen oikeudellinen toimija, jonka tehtävä perustuu riippumattomuuteen ja puolueettomuuteen. (Tammi & Lapinleimu 2012, 37; Aer 2012, 179.) Edunvalvojan määrääminen perustuu tarpeeseen varmistaa, ettei lapsen etu jää aikuisista riippuvaisten ratkaisujen varjoon.

Tilanteissa, joissa huoltajan toimintakyky, eturistiriita tai muu esteellisyys vaarantaa lapsen puolueettoman edustuksen, edunvalvoja toimii lapsen oikeuksia turvaavana tahona. Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2004:44 vahvistaa tämän periaatteen: eturistiriidan voi katsoa syntyvän, jos huoltaja ei kykene erottamaan omia ja lapsen tarpeita toisistaan. (HE 252/2006 vp, 134.)

Aranevan (2022, 350–351) mukaan edunvalvojan tehtävänä ei ole vain välittää lapsen mielipide, vaan myös muodostaa itsenäinen ja perusteltu käsitys lapsen edusta. Tulensalo (2010, 91) painottaa, että edunvalvojalla ei ole päätösvaltaa, mutta hänellä on oikeus vaatia lapselle palveluja sekä hakea muutosta lasta koskeviin päätöksiin ja tämä tekee edunvalvojasta keskeisen lapsen oikeusturvan toteuttajan. Lapsen edunvalvojan tehtävä yhdistää juridisen asiantuntemuksen sekä lapsilähtöisen näkökulman. Lastensuojelulain (LSL) mukaan 12 vuotta täyttänyt lapsi voi käyttää puhevaltaansa itsenäisesti tai yhdessä huoltajan kanssa. Alle 12-vuotiailla puhevaltaa käyttää huoltaja. Edunvalvojan määrääminen tuo alle 12-vuotiaille mahdollisuuden tulla tasavertaisesti kuulluksi, erityisesti tilanteissa, joissa lapsi on vastapuolena omille huoltajilleen. (Aer 2012, 175–176.)

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 27 § mukaan lapsen lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun hänen kasvuolosuhteensa vaarantavat kehitystä tai terveyttä tai hän aiheuttaa itse riskin omalla toiminnallaan Aranevan (2022, 128) mukaan asiakkuus voi alkaa myös ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista, kuten kiireellisessä sijoituksessa. Huostaanotto on aina viimesijainen toimenpide (Hakalehto 2013, 407). Lastensuojelun toiminta perustuu lainsäädäntöön ja sen ensisijaisena tavoitteena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön (LSL 13.4.2007/417, 1 §). Lastensuojelu liikkuu usein jännitteisillä rajapinnoilla perheen autonomian ja lapsen suojelutarpeen välillä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on oikeus puuttua tilanteisiin, joissa lapsen hyvinvointi on uhattuna. (Hakalehto 2018, 382–384.) Sosiaalityöntekijän vastuulla on arvioida lapsen tilanne ja käynnistää tarvittavat tukitoimet. Sosiaalityöntekijällä ei kuitenkaan ole toimivaltaa edustaa lasta juridisesti esimerkiksi oikeudellisissa menettelyissä. (Jaakola & Pösö 2022, 359–360.)

Lastensuojelun edunvalvojalle määrätty tehtävä tarkoittaa, että hän toimii lapsen rinnalla ja hänen puolestaan hallinnollisessa prosessissa. Tämän vuoksi lapsikeskeinen työote on

edunvalvojan tehtävässä tärkeää. Tulensalon (2010, 90–91) mukaan edunvalvojan tulee sekä tuoda esiin lapsen näkemykset että arvioida, mikä on lapsen etu, vaikka nämä eivät olisi aina yhteneväisiä. Tammi ja Lapinleimu (2010, 44) korostavat, että edunvalvojan ainoa ohjaava periaate on lapsen etu – tämä erottaa hänet muista viranomaisista tai toimijoista. Saastamoisen (2010, 72) mukaan edunvalvojan tehtävänä on tarkastella asiaa lapsen näkökulmasta, selvittää lapsen mielipide, varmistaa hänen osallisuutensa ja määrittää lapsen etu. Lisäksi hänellä on velvollisuus antaa tarvittavat tiedot sosiaalihuollolle Sosiaalihuollon asiakaslain (812/2000) 12 §:n ja 13 §:n mukaisesti. Tiedon antamisen tulee tapahtua tavalla, joka turvaa lapsen oikeuden ymmärtää tilanteensa.

Huostaanotto muuttaa lapsen puhevaltaan liittyvää vastuunjakoa siten, että huoltajalle kuulunut oikeus käyttää lapsen puhevaltaa siirtyy edunvalvojalle silloin, kun edunvalvoja määrätään lastensuojeluasiaan. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi päätökset sijaishuoltopaikan muutoksesta, huostassapidon jatkamisesta tai yhteydenpidon rajoittamisesta (LSL 89 §; 47.2 §; 30.12.2010/1380). Vaikka juridinen edustus kuuluu edunvalvojalle, huoltajalla säilyy oikeus hakea huostassapidon lopettamista ja hänet on kuultava ennen päätöksentekoa. Näin ollen myös huoltajan roolilla on merkitystä lapsen oikeusturvan toteutumisessa lastensuojelussa edunvalvojan määräämisen jälkeenkin. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 60; Saastamoinen 2010, 145–147.) Edunvalvojalla on asianosaisasemansa nojalla oikeus vaatia lastensuojeluviranomaiselta sijaishuollossa olevalle lapselle tarvittavaa tukea tai apua. Tällöin vaatimus voidaan esittää joko kirjallisesti hakemuksena tai suullisesti asiakassuunnitelmanevottelussa, mikäli edunvalvoja katsoo, että lapsi on erityisen tuen tarpeessa sijaishuollon aikana. Lisäksi edunvalvojalla on oikeus vaatia sijaishuollossa olevan lapsen sijaishuoltopaikan muuttamista tai huostassapidon päättämistä, mikäli hän arvioi, että tämä on lapsen edun mukaista. Edunvalvojalla on myös mahdollisuus vaatia viranomaisilta päätös lapsen yhteydenpidon rajoittamisesta tiettyyn henkilöön, jos hän katsoo, että yhteydenpito ei ole lapsen edun mukaista. (Araneva 2010, 73.)

4 Tutkimuksen toteuttaminen

4.1 Tutkimuksen tehtävä ja tavoite

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on tarkastella, millaista osaamista lastensuojelun edunvalvojalta edellytetään lapsen edun ja osallisuuden toteutumiseksi sekä miten lastensuojelun edunvalvonta voi käytännössä varmistaa lapsen oikeuksien toteutumisen lainsäädännön näkökulmasta. Analyysi syventyy edunvalvojan tehtävän keskeisiin osa-alueisiin ja tarkastelee edunvalvonnan roolia erityisesti tilanteissa, joissa lapsen oikeusturva ja mahdollisuus osallistua omaan asiaansa ovat vaarassa jäädä toteutumatta ilman lastensuojelun edunvalvojaa. Tutkimuksen tavoitteena on tuoda esiin käytännön kokemuksia ja näkemyksiä lastensuojelun edunvalvonnasta sekä hahmottaa niitä haasteita ja kehittämistarpeita, jotka liittyvät lapsen edun ja osallisuuden varmistamiseen sekä lastensuojelun edunvalvonnan käytäntöihin.

Tutkimuskysymykseni on:

1. Millaista osaamista lastensuojelun edunvalvojalta edellytetään lapsen edun ja osallisuuden toteutumiseksi?
2. Miten lastensuojelun edunvalvonta varmistaa lapsen edun ja osallisuuden toteutumisen lainsäädännön näkökulmasta?

Tutkimusaiheeseeni lastensuojelun edunvalvonnasta minulla on ollut mielenkiinto jo pitkään. Olen työskennellyt lapsen edunvalvontaan liittyvässä kehittämistyössä vuodesta 2012. Työhöni liittyi lapsen edunvalvonnan rakenteiden ja käytäntöjen kehittäminen lastensuojelu- ja rikosasioissa Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa. Tein myös vuonna 2020 kandidaattitutkielmani kirjallisuuskatsauksena lastensuojelun edunvalvonnasta – Miten lapselle määrättävää edunvalvojaa tulisi lastensuojeluasiassa perustella. Työssäni olen havainnut, että lastensuojelussa edunvalvojaa tarvitsevien lasten tilanteet ovat aina erityisiä, mutta samanaikaisesti moninaisia. Lastensuojelun edunvalvonnan tarvetta on haastavaa tunnistaa, jos asiasta ei ole riittävästi tietoa. Koska edunvalvoja haetaan käräjäoikeudelta, nostaa tämä käytännön kynnyistä ja voi osaltaan estää lasten oikeuksien toteutumisen. Siksi on tärkeää tarkastella, kuinka edunvalvojan tehtävä ja lapsen edun toteutuminen ymmärretään ja tunnistetaan.

Tutkimusaiheen valitsin jo vuonna 2022 laatiessani Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toimeksiannosta kansallista kehittämissuunnitelmaa lapsen edunvalvonnasta rikos- ja lastensuojeluasioissa Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socomilla (Heikkilä & Rantaeskola 2022). Kehittämissuunnitelmassa ei ollut mahdollisuutta analysoida perusteellisesti edunvalvojan tehtävää lastensuojelussa, minkä vuoksi aineiston keruuvaiheessa huomioitiin myös sen tutkimuksellinen jatkohyödyntäminen. Nykytilannetta kartoitettiin laajasti muun muassa käräjä- ja hallinto-oikeuksista, Digi- ja väestötietovirastosta, sosiaalialan osaamiskeskuksista, poliisilta, syyttäjiltä ja lapsen edunvalvojina toimivilta. Tässä tutkimuksessa hyödynnän kehittämissuunnitelmaa varten kerättyä kyselyaineistoa, johon vastasi 26 lastensuojeluasioissa toimivaa lapsen edunvalvojaa. Aineiston analysoin teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla.

Tutkimuksen tavoitteena oli nostaa esiin edunvalvojen hyväksi kokemia toimintatapoja ja heidän kohtaamiaan haasteita tehtävässään. Tavoittelin tarkempaa ymmärrystä siitä, millaista osaamista edunvalvonta vaatii ja millaisia kehittämistarpeita nykykäytännöissä on. Näin toivon voivani tarjota konkreettisia kehittämisideoita ja lisätä ymmärrystä edunvalvojan roolista lastensuojelussa. Vaikka olen perehtynyt aiheeseen työssäni, kandidaattitutkielmassani ja kehittämistyössä, kaipasin edelleen tarkempia vastauksia edunvalvojan tehtävän sisällöistä erityisesti lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Koen, että yhteiskunnallisesta näkökulmasta on tärkeää tutkia lapsen edunvalvontaa ilmiönä ja sen toteutumiseen liittyviä haasteita, koska lastensuojeluasioihin määrättävien edunvalvojen asiakkaana olevat lapset ja nuoret ovat usein kaikkein haavoittuvimmassa asemassa oikeuksiensa toteutumisen kannalta. Vaikka kyse on erityisistä tilanteista, niiden tunnistaminen ja ymmärtäminen on lastensuojelussa olennaista. Tutkimuksen haasteena voidaan pitää sitä, että hyödynnetty kyselyaineisto on alun perin kerätty toista tarkoitusta varten. Tämän vuoksi tutkimuksessa korostuu myös teorialähtöisen sisällönanalyysin merkitys lastensuojelun edunvalvonnasta ja sen periaatteista.

4.2 Metodologiset valinnat

Valitsin tutkimukseni analyysimenetelmäksi fenomenologishermeneuttisen lähestymistavan, koska tutkimuskohteena ovat ihmiset ja heidän kokemuksensa. Lähestymistavan keskiössä on pyrkimys ymmärtää, miten kokijat itse merkityksellistävät kokemuksiaan suhteessa tutkimusaiheeseen. Fenomenologinen tarkastelu painottaa kokemuksen ilmenemistä ja sen sisällöllistä jäsentämistä, kun taas hermeneuttinen näkökulma tuo analyysiin tulkinnallisen ulottuvuuden. Tässä tutkimuksessa keskeisiä käsitteitä ovat merkitys, ymmärtäminen ja tulkinta, jotka ohjaavat analyysia ja auttavat jäsentämään tutkittavien ilmaisemia kokemuksia osana laajempaa ilmiökokonaisuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 30–31.) Tutkimukseni tavoitteena on ymmärtää, miten edunvalvojat merkityksellistävät omaa rooliaan tilanteissa, joissa lapsen osallisuus ja oikeudet ovat vaarassa jäädä toteutumatta.

Tutkimuksen olen toteuttanut kvalitatiivisena tutkimuksena. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimii lapsen osallisuus ja lapsen etu. Metodiksi valitsin teorialähtöisen sisällönanalyysin, jonka avulla pyrin tarkastelemaan, millaisena lastensuojelun edunvalvojan tehtävä näyttäytyy kyselyaineiston perusteella. Puusa (2020, 56) tuo esiin laadullisen tutkimuksen keskeisenä piirteenä subjektiivisen kokemuksen merkityksen. Tämän mukaisesti tutkimukseni perustuu lastensuojeluprosessissa toimineiden edunvalvojien omiin kokemuksiin tehtävästään. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan lastensuojelun edunvalvonnan toteutumista teorian, tutkimustulosten ja käytännön näkökulmista. Lapsilla, joille on tarpeen määrätä edunvalvoja lastensuojeluasioissa, on usein puutteita oikeuksiensa toteutumisessa. Lastensuojelun edunvalvontaa ohjaa voimakkaasti lainsäädäntö, ja tutkimuksen viitekehys määräytyi myös lastensuojelulain (LSL) perusteella, sillä edunvalvonnan peruseriaatteet ovat lapsen edun ja osallisuuden turvaaminen.

Fenomenologisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti pyrin löytämään kerätystä aineistosta aiheeseen liittyviä keskeisiä merkityksiä. Näitä tulkitsin ja rakensin merkitysverkostoksi, jonka kautta ilmiön ymmärrys syveni (Hakala 2024, 33). Koska tutkielmani tarkastelee lastensuojelun edunvalvojien kokemuksia, fenomenologishermeneuttinen lähestymistapa auttoi ymmärtämään, miten edunvalvojat merkityksellistävät rooliaan ja tehtävänsä.

Laadullisessa tutkimuksessa keskeistä on kokemusten merkitysten avaaminen. Tässä tutkimuksessa analyysi nojaa fenomenologis-hermeneuttiseen näkökulmaan sekä teorialähtöiseen sisällönanalyysiin. Fenomenologinen lähestymistapa painottaa yksilön kokemuksen ilmenemistä ja sen merkityksellisyyttä, kun taas hermeneuttinen näkökulma tuo tarkasteluun tulkinnan ja ymmärtämisen ulottuvuuden suhteessa tutkijan kontekstiin ja esiymmärrykseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 30–31.) Tämä lähestymistapa soveltuu erityisesti ilmiöihin, joissa yksilön kokemus ja rakenteellinen kehys, kuten laki, ovat vuorovaikutuksessa – kuten lastensuojelun edunvalvonnassa. Olen tiedostanut, että kokemukseni ja näkemykseni tutkimusaiheesta voivat vaikuttaa havaintoihini aineistosta. Hermeneuttisen tutkimusprosessin eri vaiheet toteutuivat työssäni joustavasti: etenin vaiheesta toiseen ja palasin tarvittaessa aiempiin vaiheisiin vielä kirjoitusprosessinkin aikana (Puusa 2020, 71).

Tässä tutkimuksessa teoria ja empiirinen aineisto eivät ole toisistaan erillisiä, vaan niitä käsitellään toisiinsa kytkeytyneinä. Teorian tarjoamat käsitteet, kuten lapsen osallisuus ja lapsen etu, toimivat analyysin lähtökohtina ja ohjaavat, minkälaisiin ilmiöihin aineistossa kiinnitetään huomiota. Samalla teoria antaa välineet tulkita aineistossa nousevia merkityksiä ja jäsentää niitä tieteellisiin käsitteisiin. Esimerkiksi kun teoria painottaa osallisuuden oikeudellista puolta, empiirinen aineisto voi näyttää, kuinka tämä osallisuus toteutuu vaihtelevasti eri alueilla ja mitä haasteita tämä tuo esiin käytännössä.

Teoria voi myös tukea aineiston ymmärtämistä, erityisesti silloin, kun teoreettiset käsitteet, kuten osallisuus, voivat antaa syvällisemmän merkityksen empiirisen aineiston analyysille. Esimerkiksi lastensuojelun edunvalvojien kertomukset voivat osoittaa, kuinka osallisuuden käytännön toteutuksessa esiintyy haasteita, joita teoria ei ole riittävästi käsitellyt. Teoria toimii siis eräänlaisena tulkintakehyksenä, mutta se ei ole kiinteä ja muuttumaton; se voi myös kehittyä ja täsmentyä aineistosta nousevien havaintojen myötä. Teoria ja aineisto eivät siis ole toisiaan pois sulkevia, vaan ne kulkevat rinnakkain ja syventävät toistensa ymmärrystä. Tämä tutkimus hyödyntää sekä teoriaa että empiiristä aineistoa vuoropuhelussa, jossa molemmat tukevat toisiaan ja samalla haastavat toisiaan. Näin pyritään tuomaan esiin lastensuojelun edunvalvonnan moniulotteisuus ja sen keskeiset haasteet käytännön työssä.

Keräämäni kyselyaineisto ja valitsemani teorialähtöinen sisällönanalyysi mahdollistivat lastensuojelun edunvalvonnan tehtävän tarkastelun edunvalvojien näkökulmasta: mitkä tekijät korostuvat heidän työssään ja millaisia haasteita he kohtaavat. Analyysin lähtökohtana toimi lastensuojelun oikeudellinen ja lainsäädännöllinen perusta, erityisesti lapsen edun ja osallisuuden näkökulmat, jotka ohjasivat aineiston tulkintaa.

Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä aineisto jäsennettiin ennalta valitun teoreettisen viitekehyksen pohjalta, mutta analyysin edetessä käsitteitä täsmennettiin aineistosta esiin nousevien havaintojen perusteella. Keskeisiksi luokittelukriteereiksi muodostuivat muun muassa edunvalvojan osaaminen, lapsen edun arviointi, osallisuuden toteutuminen sekä lastensuojelun edunvalvontaa koskevan lainsäädännön toteutuminen. Näiden teemojen avulla pyrittiin syventämään ymmärrystä lastensuojelun edunvalvonnan keskeisistä sisällöistä sekä lastensuojelun edunvalvonnan moniulotteisuudesta edunvalvojien kokemusten pohjalta.

Kirjallisessa aineistossa käytän ensisijaisina lähteinä kotimaista tutkimusta ja kirjallisuutta aiheesta. Lastensuojelun edunvalvonta liittyy kiinteästi Suomen lastensuojelun käytäntöihin, joita ohjaavat lastensuojelulaki (LSL), holhustoimilaki (HTL) sekä laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (LHL). Lainsäädännön vahva ohjaava rooli tekee kotimaisesta aineistosta erityisen merkityksellistä. Kansainvälistä tutkimusta hyödynnän erityisesti lapsen oikeuksien ja osallisuuden näkökulmasta (esim. Freeman 2011).

Tämä metodologinen valinta tukee tutkimukseni tavoitetta tarkastella lastensuojelun edunvalvontaa ilmiönä, jossa yhdistyvät kokemuksellinen, juridinen ja yhteiskunnallinen näkökulma. Tarkastelun kohteena ovat edunvalvojien henkilökohtaiset kokemukset, lainsäädännölliset käytännöt sekä ilmiön laajempi yhteiskunnallinen konteksti.

4.3 Tutkimusaineisto

Tämän tutkimuksen aineistona hyödynnettiin aiemmin kerättyä, lastensuojelun edunvalvojien kokemuksia kartoittavaa kyselyaineistoa. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socom keräsi aineiston Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toimeksiannosta vuonna 2021 lapsen edunvalvojina lastensuojelu- ja rikosprosessissa toimivilta henkilöiltä kansallista kehittämissuunnitelmaa varten. Aineiston keruussa

huomioitiin sen mahdollinen jatkokäyttö tutkimustarkoituksiin. Kyselymenetelmä valikoitui, koska sen avulla oli tavoitettu laaja joukko edunvalvojia eri puolilta Suomea ja saatu kattava aineisto kokemuksista ja käytännöistä lastensuojelun edunvalvojan tehtävässä. Avoimet kysymykset mahdollistivat vastaajien oman äänen kuulumisen ja yksilöllisten kokemusten esiin tuomisen. Kysely tarjosi myös rakenteellisesti selkeän tavan käsitellä juridista, mutta hajanaista ilmiötä, josta on vain vähän aiempaa tutkimusta.

Hain tutkimusluvan Socom Oy:ltä ja sain käyttööni kyselyn vastausaineiston tätä tutkimusta varten. Kysely oli lähetetty THL:n edunvalvojapankin ja Kaakkois-Suomen lapsen edunvalvonnan koordinaation yhteystietojen kautta sähköpostitse niille, jotka olivat ilmoittautuneet lapsen edunvalvojiksi. Kysely sisälsi sekä avoimia että puoliavoimia kysymyksiä, joilla kartoitettiin vastaajien kokemuksia ja näkemyksiä lapsen edunvalvonnasta. Käyttämäni aineisto on luonteeltaan sekundääriaineistoa, eli se on kerätty toista tarkoitusta varten. Sekundääriaineiston hyödyntäminen tutkimuksessa voi tuoda mukanaan haasteita, sillä aineisto ei välttämättä täysin vastaa tutkimuskysymyksiin eikä kysymysten määrittelyyn ole tutkijana voinut vaikuttaa. (Alasuutari 2011, 86; Ronkainen ym. 2014, 113.)

Tässä tutkimuksessa valitsin tietolähteeksi lastensuojeluasioissa toimivat lapsen edunvalvojat, joiden arvioin olevan sopivia vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Tutkimuksen tavoitteiden kannalta oli olennaista saada käytännön kokemustietoa. Teoreettinen viitekehys ohjasi aineiston tarkastelua ja toimi analyysin taustana.

Edunvalvojat vastasivat webropol kyselyyn sähköpostitse lähetetyn linkin kautta anonymisti. Yhteensä aineistossa oli 36 vastausta. Poistin analyysistä ne vastaukset, joissa vastaaja oli toiminut ainoastaan rikosprosessin edunvalvojana, jotta tutkimus keskittyisi pelkästään lastensuojelun edunvalvontaan. Lopulliseen analyysiin sisällytettiin 26 vastausta.

Vastaajilta kysyttiin muun muassa heidän kokemuksestaan lapsen edunvalvojana toimimisesta.

Taulukko 1. Kokemus lastensuojelun edunvalvojana toimimisesta

Kokemus	n
0-1 vuotta	2 vastaajaa
1-5 vuotta	8 vastaajaa
5-10 vuotta	12 vastaajaa
yli 10 vuotta	4 vastaajaa

Kuten taulukosta 1 ilmenee, suurimmalla osalla vastaajista oli yli viiden vuoden kokemus edunvalvojana toimimisesta. Kyselyssä tiedusteltiin myös, millä hyvinvointialueilla vastaajat toimivat edunvalvojina. Vastausten perusteella edunvalvojia oli lähes kaikilla hyvinvointialueilla, lukuun ottamatta Keski-Suomen ja Pohjois-Savon alueita. Vastaajat saivat valita useamman vaihtoehdon, ja 26 vastaajaa ilmoitti yhteensä 61 alueellista toiminta-aluetta. Tämä osoittaa, että lastensuojelun edunvalvojat työskentelevät usein useammalla kuin yhdellä hyvinvointialueella, ja vastaajien toiminta edunvalvojana on alueellisesti laaja.

Vastaajilta tiedusteltiin myös heidän koulutustaastaansa. Suurin osa vastaajista oli sosiaalityön koulutuksen saaneita, mutta vastaajilla oli myös muita taustakoulutuksia. Muina koulutuksina mainittiin esimerkiksi yhteisöpedagogi (Yamk), valtiotieteen ja kasvatustieteen maisterin tutkinnot sekä terapiakoulutukset.

Taulukko 2. Vastaajien taustakoulutus

Koulutus	n
Lainopillinen koulutus	2 vastaajaa
Sosiaalityön koulutus	17 vastaajaa
Muu koulutus, mikä?	14 vastaajaa
Olen osallistunut myös lapsen edunvalvojan täydennyskoulutukseen	18 vastaajaa

Kysymysten sisältö:

Monivalintakysymyksissä kartoitettiin kansallisia tukirakenteita, joita vastaajat pitivät tarpeellisina lapsen edunvalvonnan tueksi. Vastausvaihtoehtoja olivat muun muassa:

- Kansallinen ohjeistus lapsen edunvalvontaan
- Edunvalvojarekisterin ylläpitäminen
- Kriteerien toteutumisen valvonta
- Lapsen oikeuksien tasavertaisen toteutumisen varmistaminen
- Koulutuksen järjestäminen ja sisällön määrittely
- Muita tarpeita tai tarvetta ei ole

Avoimilla kysymyksillä kartoitettiin:

- Mitä pidät lapsen edun toteutumisen kannalta keskeisimpinä asioina lastensuojeluasian edunvalvojan toiminnassa (prosessin näkökulma)?
- Kerro vapaamuotoisesti hyvistä toimintatavoista lapsen kanssa lastensuojeluasian edunvalvojana.
- Tähän voit kertoa sellaisia kehittämistarpeita lapsen edunvalvonnasta lastensuojelu- ja rikosprosessissa, joita et ole vielä tuonut esille.

Analyysia varten rajasin pois vastaukset, jotka käsittelivät vain rikosprosessia tai alueellisia tukirakenteita, jotta analyysi keskittyisi selkeästi lastensuojelun edunvalvontaan.

4.4 Aineiston analyysi

Aineiston tulkinnan moninaisuuden vuoksi tutkimuskysymysten selkeys oli keskeistä analyysiprosessin jäsentämisessä. Teorettinen viitekehys toimi tulkinnan tukena ja mahdollisti aineiston syvällisemmän ymmärtämisen. Laadullisessa tutkimuksessa teoria ja empiria käyvät vuoropuhelua, jossa teoria kontekstualisoi löydökset ja aineisto voi myös haastaa tai täydentää teoriaa. (Eskola & Suoranta 1998, 247–250.) Analyysin aikana olin tietoinen omasta esiyymmärryksestäni ja sen vaikutuksesta aineiston tulkintaan. Omaan kokemukseeni lastensuojelun edunvalvonnasta, edunvalvojen kouluttamisesta sekä lastensuojelun tukemisen asiantuntemuksesta liittyvät omat ennakkolehtämyksensä. Tiedostin nämä vaikutukset ja pyrin jatkuvasti refleктоimaan aineiston tulkintaa teorettisiin lähtökohtiin suhteutettuna.

Laadullisen tutkimuksen aineiston analyysi voidaan toteuttaa teoreettisesti asemoituna (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78). Tämän tutkielman analyysi toteutettiin teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysin tavoitteena on luoda tutkittavasta ilmiöstä sanallinen ja jäsenneily kuvaus sekä järjestää aineisto selkeään ja tiiviiseen muotoon. Analyysin avulla pyritään tulkinnan kautta etenemään kohti tieteellisiä käsitteitä ja rakentamaan aineistosta teoreettinen kokonaisuus. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108, 117, 122.) Sisällönanalyysissä etsitään tekstistä merkityksiä, joita ryhmitellään aluksi alaluokiksi ja edelleen yläluokiksi, joista muodostuvat pääluokat (Tuomi & Sarajärvi 2018, 86, 92). Teorialähtöisessä analyysissä aineistoa tarkastellaan ennalta määritellyn viitekehyksen valossa. Etsin aineistosta viitekehyyksessä esitettyjä keskeisiä käsitteitä sekä tunnistin vastausten välisiä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia (Hakala 2024, 118–119.)

Analyysin tavoitteena oli syventää ymmärrystä edunvalvojien näkemyksistä ja käytännön työstä. Halusin tunnistaa, millaisia tehtäviä lastensuojelun edunvalvonta käytännössä pitää sisällään ja millaisia osaamisvaatimuksia siihen sisältyy. Aloitin analyysiprosessin perehtymällä teoriaan ja aineistoon. Luin aineiston useaan otteeseen ja nostin esiin lapsen etuun, osallisuuteen ja lainsäädännön toteutumiseen liittyviä keskeisiä ilmauksia. Seuraavassa vaiheessa teemoittelin vastaukset, mikä auttoi hahmottamaan aineiston rakennetta ja syventämään tulkintaa.

Tavoitteenani oli jäsentää aineistoa tunnistamalla siitä keskeiset teemat, joita hahmotin värikoodauksen avulla. Tämä helpotti systemaattista tarkastelua ja merkityksellisten kokonaisuuksien esiin nostamista. Teemoittelun jälkeen analyysi eteni tyypittelyyn, jossa syvensin ymmärrystäni teemojen sisällöstä ja rakenteesta. Tyypittely auttoi tunnistamaan tutkimusaiheen kannalta keskeisiä merkityksiä ja niiden vaihtelua (Hakala 2024, 79–82). Käytännön tasolla analyysi eteni niin, että merkitsin vastausten keskeiset ilmaisut väreillä teemoittain, ja kokosin teemoittain koodatut vastaukset erillisiin tiedostoihin jatkokäsittelyä varten.

Vastaajat olivat anonyymejä ja olen käyttänyt vastaajista koodeja V1–V26 vastaajien tunnistamiseksi ja erottamiseksi toisistaan. Tämä menetelmä mahdollisti

tutkimusaineiston viittaamisen ja analyysin jäsentämisen selkeämmin ja systemaattisemmin. Teemoittelussa aineisto jaettiin neljään yläluokkaan:

1. Edunvalvojan osaaminen
2. Lapsen edun toteutuminen
3. Lapsen osallisuus asiassa
4. Lainsäädännön toteutuminen

Alla oleva kuvio 1 havainnollistaa teemoittelua:

Kuvio 1. Esimerkki teemoittelusta

Vastausote	Teema	Värikoodi
” Kuulla lasta ja ymmärtää tämän elämän kokonaisuus ja miettiä asioita myös sen kannalta. Olla valmis ajamaan lapsen asiaa ja valmius yhteistyöhön”	Edunvalvojan osaaminen	Sininen
” Lapsen edun arvioiminen puolueettomasti”	Lapsen edun toteutuminen	Vihreä
”Päätösten, suunnitelmien ja muiden asiakirjojen läpikäyminen lapsen kanssa lapsen iän mukaisesti”	Lapsen osallisuus asiassa	Keltainen
”Että lapsella on oikeus edunvalvojaan, joka on ulkopuolinen, ei-viranomaisvaltaa käyttävä lapsen etua ajava henkilö”	Lainsäädännön toteutuminen	Harmaa

Teemoittelu auttoi tunnistamaan yhteyksiä vastausten ja teorian välillä. Esimerkiksi lapsen osallisuus asiassa kattaa kuulemisen, tiedonsaannin ja näkemysten välittämisen päätöksentekoon. Joissakin tapauksissa vastaukset liittyivät useampaan teemaan, jolloin viitekehys toimi jäsentämisen tukena.

Sisällönanalyysin seuraavassa vaiheessa aineisto pelkistettiin ja jäsennettiin ylä- ja alaluokkiin.

Kuvio 2. Aineiston pelkistäminen ja sijoittaminen alaluokkiin

Yläluokka	Alaluokka
Edunvalvojan osaaminen	<ul style="list-style-type: none"> • Lapsen tilanteen kokonaisvaltainen ymmärtäminen • Edunvalvonnan puolueettomuus • Yhteistyö lapsen läheisten kanssa
Lapsen edun toteutuminen	<ul style="list-style-type: none"> • Puolueeton edun arviointi • Oikeuksien toteutumisen varmistaminen
Lapsen osallisuus asiassaan	<ul style="list-style-type: none"> • Päätösten ja asiakirjojen läpikäyminen • Ikätason mukainen osallistaminen • Näkemyksen huomioiminen
Lainsäädännön toteutuminen	<ul style="list-style-type: none"> • Edunvalvojan riippumattomuus • Lainsäädännön tuntemus ja soveltaminen

Tämä rakenne mahdollisti aineiston tiivistämisen ja analysoinnin järjestelmällisesti. Se auttoi tunnistamaan lastensuojelun edunvalvojan tehtävän osa-alueita sekä lapsen edun ja osallisuuden toteutumista tukevia tekijöitä.

Analyysin tulokset osoittavat, että lastensuojelun edunvalvonta on moniulotteinen kokonaisuus, jossa yhdistyvät juridinen, kehityspsykologinen ja sosiaalinen osaaminen. Edunvalvojien tehtävänä on puolustaa lapsen oikeuksia ja varmistaa, että lapsen näkemykset otetaan huomioon. Tutkimus osoitti myös, että edunvalvojat kohtaavat haasteita, kuten ristiriitoja lapsen edun arvioinnissa ja osallisuuden toteutumisessa.

Lapsen osallisuuden ja edunvalvonnan käsitteet ilmenevät selkeästi lastensuojelun käytännöissä. Tutkimuksessa kävi ilmi, että edunvalvojat kokevat lapsen osallisuuden olevan merkittävä osa työtään, mutta käytännön haasteet, kuten lapsen kehitystaso ja resurssien puute, rajoittavat osallisuuden toteutumista. Esimerkiksi monilla alueilla edunvalvojilla on enemmän aikaa ja resursseja, jolloin lapsen ääni pääsee paremmin esiin (Toivonen, 2023, 24). Vastaavasti Freemanin (2011, 20–21) näkemykset siitä, kuinka lasten oikeudet voivat jäädä helposti toteutumatta, ellei heidän ääntään oteta vakavasti, ovat linjassa tämän tutkimuksen löydösten kanssa.

Teoriassa esitetyt osallisuusperiaatteet, kuten lapsen oikeus saada riittävästi tietoa omasta asiastaan (Araneva, 2022, 17), vahvistuvat käytännön työssä, kun edunvalvoja varmistaa, että lapsen ääni otetaan huomioon kaikissa päätöksenteon vaiheissa. Kuitenkin monilla alueilla puutteet lainsäädännön toimeenpanossa, kuten koulutuksen ja asiantuntemuksen epätasainen jakautuminen, tekevät osallisuuden toteuttamisesta haastavaa. Näin ollen Freemanin (2011, 20–21) ja Aranevan (2022, 17) teoriat osoittavat, kuinka tärkeää on, että lasten osallistumismahdollisuuksia tuetaan kaikin tavoin, mutta käytännön työssä ilmenneet haasteet, rajoittavat osallisuuden todellista toteutumista. Tämä liittyy myös siihen, miten edunvalvojen työssä huomioidaan lapsen yksilölliset tarpeet ja näkökulmat.

Alla oleva kuvio 3 kokoaa lastensuojelun edunvalvojan osaamisalueet ja niiden merkityksen.

Kuvio 3. Edunvalvojan osaamisalueet ja niiden merkitys lapsen edun toteutumisessa

Osaamisalue	Sisältö	Merkitys
Lapsen osallisuuden tukeminen	Tiedon antaminen ja näkemyksen välittäminen	Mahdollistaa lapsen osallistumisen
Lapsen edun arviointi	Oikeuksien turvaaminen, lain soveltaminen	Tuo päätöksentekoon lapsen näkemyksen
Vuorovaikutustaidot	Luottamuksellinen suhde lapseen	Mahdollistaa avoimen kommunikaation
Trauma- ja kehityspsykologian tuntemus	Lapsen erityistarpeiden tunnistaminen	Tukee lapsen hyvinvointia
Lainsäädännön tuntemus	Hallintoprosessien ja oikeuksien tuntemus	Varmistaa lain mukaisen toiminnan
Riippumattomuus ja eettisyys	Puolueeton ja objektiivinen toiminta	Suojaa lapsen etua
Verkostotyön taidot	Yhteistyö lapsen verkoston kanssa	Tukee kokonaisvaltaista arviointia
Reflektiivisyys	Toiminnan arviointi ja ammatillinen kehittyminen	Varmistaa laadukkaan työtteen

Tämä analyysivaihe toimi keskeisenä siltana tutkimuskysymysten ja empiiristen havaintojen välillä. Se auttoi konkretisoimaan, miten edunvalvonta näyttäytyy käytännössä lasten oikeuksien ja osallisuuden näkökulmasta.

4.5 Tutkimuksen eettisyys

Tässä tutkimuksessa on noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä ja eettisesti vastuullisia toimintatapoja Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK 2023) suositusten mukaisesti. Hyvä tieteellinen käytäntö tarkoittaa luotettavan, rehellisen ja avoimen tutkimusprosessin toteuttamista kaikilla tutkimuksen osa-alueilla. Se sisältää myös epäasiallisen menettelyn ehkäisemisen, tutkimukseen osallistuvien kunnioittamisen sekä aineiston huolellisen käsittelyn ja säilytyksen. Tutkijan eettiset valinnat vaikuttavat keskeisesti tutkimuksen uskottavuuteen ja tulosten luotettavuuteen (TENK 2023, 11–12.)

Tutkimuksen eettinen toteutus on keskeinen osa sen luotettavuutta ja yhteiskunnallista hyväksyttävyyttä (Kuula 2011, 27–29.) Kuulan mukaan eettisyys ei ole pelkästään tekninen tai muodollinen osa tutkimusta, vaan se liittyy tutkijan moraaliseen vastuuseen suhteessa tutkittaviin, tutkimusprosessiin ja tiedon tuottamisen oikeutukseen. Eettisyys on erityisen merkityksellistä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, jossa tarkastellaan ihmisten kokemuksia, identiteettejä ja elämää koskettavia ilmiöitä. Näissä tutkimuksissa eettisyys läpäisee koko tutkimusprosessin – ei vain aineistonkeruuta tai julkaisemista. Tutkijan tulee jatkuvasti arvioida, millaisia vaikutuksia hänen toiminnallaan voi olla tutkittaviin ja yhteiskuntaan laajemmin. Eettisyys ei perustu pelkästään säännösten noudattamiseen, vaan myös tutkijan omaan harkintaan ja vastuulliseen asenteeseen. Kuula (mt.) korostaa, että eettinen herkkyys, avoimuus ja tutkimusprosessin läpinäkyvyys ovat keskeisiä elementtejä, kun pyritään säilyttämään tutkimuksen integriteetti ja vahvistamaan sen uskottavuutta tiedeyhteisön ja yhteiskunnan silmissä.

Tässä tutkimuksessa ei käsitelty arkaluontoisia henkilötietoja, eikä kyselyyn vastanneita ole mahdollista tunnistaa. Vastaajat osallistuivat tutkimukseen anonyymisti avoimen linkin kautta. Tutkimukselle ei ollut tarpeen hakea eettistä ennakoarviointia, sillä TENKin (2023) ohjeistuksen mukaan sitä edellytetään vain, jos tutkimuksessa käsitellään arkaluontoisia henkilötietoja tai alaikäisiä tutkimushenkilöitä. Aineisto on säilytetty salasanalla suojatusti, eikä se ole ollut ulkopuolisten saatavilla. Aineistohallinta on

toteutettu tietoturvallisesti, ja aineisto tullaan hävittämään asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimuksen tavoitteena on lisätä ymmärrystä lastensuojelun edunvalvonnasta ja edistää lasten oikeuksien toteutumista. Tutkimus ei aiheuta haittaa vastaajille tai muille osapuolille. Päinvastoin sen tarkoitus on tuottaa hyödyllistä tietoa lastensuojelun kentälle sekä tukea alan kehittämistä ja päätöksentekoa. Tutkimus perustuu lapsen oikeuksien kunnioittamiseen ja niiden vahvistamiseen.

Tutkijana olen tietoinen siitä, että pitkä kokemukseni lastensuojelun edunvalvonnasta vaikuttaa aineiston tulkintaan. Olen työskennellyt edunvalvonnan kehittämisen parissa, toiminut kouluttajana sekä asiantuntijana tilanteissa, joissa lapselle on haettu edunvalvojaa käräjäoikeudelta. Tämä asiantuntemus syventää ymmärrystäni ilmiöstä, mutta edellyttää samalla jatkuvaa kriittistä reflektiota tutkimuksen eri vaiheissa. Tiedostan oman roolini osana tutkimusprosessia ja sen vaikutuksen tulkintoihin. Olen tietoisesti arvioinut, miten ennakkokäsitykseni saattavat vaikuttaa analyysiin ja olen pyrkinyt aktiivisesti refleктоimaan tutkijan asemaani koko prosessin ajan.

Tulosten tulkinnassa kiinnitin erityistä huomiota siihen, että vastaajien näkemykset tulevat esiin mahdollisimman autenttisesti. Henkilökohtainen taustani on lisännyt ymmärrystäni tutkimusaiheesta, mutta se on myös edellyttänyt tietoista erottelua omien kokemusteni ja aineistosta nousevien havaintojen välillä. Tämän tueksi käytin systemaattista ja läpinäkyvää analyysimenetelmää, jossa dokumentoin koodaus- ja analyysiprosessin huolellisesti. Tavoitteenani oli säilyttää tutkimuksen uskottavuus ja tieteellinen luotettavuus. Olen pyrkinyt siihen, etteivät omat näkemykseni vaikuttaisi aineiston tulkintaan, ja tämä on vaatinut jatkuvaa itsearviointia sekä syvällistä perehtymistä tutkimusaineistoon ja teoreettiseen viitekehykseen.

5 Lastensuojelun edunvalvojien näkemys edunvalvojan tehtävästä

5.1 Lastensuojelun edunvalvoja lapsen edun ja osallisuuden vahvistajana

Tässä luvussa tarkastellaan lastensuojelun edunvalvojien kokemuksia heidän roolistaan lapsen edun ja osallisuuden tukemisessa lastensuojeluprosessissa. Analyysi perustuu kyselyaineistoon, jossa lastensuojelun edunvalvojat kuvasivat tehtäviensä keskeisiä ulottuvuuksia. Luvun tavoitteena on havainnollistaa, millaisin keinoin lastensuojelun edunvalvojat pyrkivät vahvistamaan lapsen asemaa, oikeuksia sekä kokemusta kuulluksi tulemisesta toimiessaan lapsen edunvalvojina.

Luvussa 4.4 nostettiin esiin, kuinka teoria ja empiirinen aineisto voivat käydä vuoropuhelua ja täydentää toisiaan. Tämän tutkimuksen osalta voidaan nähdä, että lastensuojelun edunvalvojan rooli konkretisoituu erityisesti siinä, kuinka he mahdollistavat lapsen osallisuuden käytännön tasolla. Vastaajat toivat esiin, että heidän tehtävänsä ei ole vain välittää lapsen mielipiteitä eteenpäin, vaan myös tukea lasta ymmärtämään tilanteensa ja omia vaikutusmahdollisuuksiaan. Tätä voidaan verrata Freemanin (2011, 20–21) ajatuksiin siitä, kuinka osallisuus ei ole pelkästään muodollista kuulemista, vaan siihen kuuluu oikeus tulla aidosti kuulluksi ja ymmärretyksi, sekä mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä.

Lastensuojelun edunvalvojan keskeisenä tehtävänä on varmistaa lapsen osallisuus lastensuojeluprosessissa. Tämä toteutuu osallistamalla asiakassuunnitelmien laatimiseen, välittämällä lapsen näkemyksiä päätöksentekijöille sekä muodostamalla itsenäinen käsitys lapsen edun mukaisesta ratkaisusta. (Toivonen 2023, 55, 73.) Lastensuojelun edunvalvojan toimintaa, tehtäviä ja valmiuksia ei ole lainsäädännössä yksilöity. Edunvalvojan tehtävään kuuluu lapsen edun arviointi, kun lapsen lastensuojeluasiassa tehdään päätöksiä. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä säilyy edunvalvojamääräyksestä huolimatta velvollisuus valvoa lapsen etua, tavata ja kuulla lasta sekä selvittää lapsen mielipide. Sosiaalityöntekijällä ei ole oikeutta kuitenkaan käyttää lapsen puhevaltaa. (Hakalehto 2018, 402.) Osallisuuden kokemuksella on tutkitusti merkittävä vaikutus lapsen hyvinvointiin. Kun lapsi saa mahdollisuuden tulla aidosti kuulluksi, vahvistuu hänen kokemuksensa oikeudenmukaisuudesta sekä turvallisuudesta. Tällaiset kokemukset rakentavat luottamusta aikuisiin ja koko lastensuojeluprosessiin. (Toivonen & Pollari 2018, 57.)

"Kuulla lasta ja ymmärtää tämän elämän kokonaisuus ja miettiä asioita myös sen kannalta." (V12)

Tämä vastaus tiivistää lastensuojelun edunvalvojan tehtävässä olennaisen: kuuleminen ei ole yksittäinen toimenpide vaan prosessi, joka edellyttää pyrkimystä ymmärtää lapsen elämäntilanne kokonaisuutena. Osallisuus rakentuu tällaisesta ymmärryksestä – ei pelkästään kuulemisen toteuttamisesta, vaan aidosta kohtaamisesta ja lapsen näkökulman sisäistämisestä.

Edunvalvojan tehtäviä ja toimintaa ei ole yksityiskohtaisesti säädetty lainsäädännössä, mutta hänellä on vastuu muodostaa oma, itsenäinen arvio lapsen edusta lastensuojeluprosessin eri vaiheissa. (Hakalehto 2018, 402.) Vaikka sosiaalityöntekijällä säilyy velvollisuus valvoa lapsen etua, tavata häntä ja selvittää hänen mielipiteensä, vain edunvalvoja voi käyttää lapsen puhevaltaa virallisissa yhteyksissä. Tämä rakenteellinen ero asettaa edunvalvojan erityiseen asemaan: hän toimii lapsen itsenäisenä äänenä, jonka tehtävä on paitsi tuoda esiin lapsen näkemykset ja huolehtia myös siitä, että lapsen oikeudet eivät jää muiden intressien varjoon. Tehtävä edellyttää rohkeutta, sensitiivisyyttä ja kykyä toimia tilanteissa, joissa lapsi ei kykene tai uskalla ilmaista itseään.

"Lapsen oman näkemyksen esiintuominen; asian tekeminen ymmärrettäväksi lapselle; eri vaihtoehtojen pohdinta lapsen kanssa..."
(V8)

Tämä vastaus havainnollistaa, kuinka monitasoista lapsen osallistaminen voi olla. Lastensuojelun edunvalvoja ei ainoastaan välitä lapsen näkemyksiä ulospäin, vaan myös tukee lasta ymmärtämään tilannetta ja hahmottamaan mahdollisia ratkaisuvaihtoehtoja. Osallisuus on tässä ymmärretty prosessina, joka vaatii aktiivista läsnäoloa, aikaa ja kykyä kommunikoida lapsen kehitystasoa vastaavalla tavalla. Lastensuojelun edunvalvoja toimii siten sekä juridisena edustajana että emotionaalisenä tulkkina – henkilönä, joka selittää asioita, kuuntelee ja auttaa lasta rakentamaan käsitystä omasta vaikutusmahdollisuudestaan. Osallisuus ei ole yksittäinen teko, vaan vuorovaikutuksellinen jatkumo, jossa lapsen näkökulmalla on tilaa kasvaa ja tarkentua.

Lastensuojelun edunvalvoja voi mahdollistaa lapsen osallisuuden paitsi juridisessa mielessä, myös arjen vuorovaikutuksessa. Lapsen osallistuminen edellyttää aikaa, yhteistä tilaa ymmärtää tilanne sekä mahdollisuutta keskustella asioista. Tämä prosessi rakentuu vähitellen – luottamuksellisen suhteen, selkeän viestinnän ja lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimisen kautta. Edunvalvojan tehtävä ei rajoitu lapsen mielipiteen välittämiseen, vaan ulottuu siihen, että lapsi todella kokee olevansa osallinen itseään koskevassa asiassa. Tällainen jatkuva, arkeen kytkeytyvä osallisuus korostaa lastensuojelun edunvalvojan roolia emotionaalisen sillanrakentajana lapsen ja aikuisten maailman välillä – erityisesti silloin, kun lapsi ei vielä itse kykene täysin ilmaisemaan tai jäsentämään ajatuksiaan. Lastensuojelun edunvalvoja on tällöin se aikuinen, joka auttaa lasta sanoittamaan kokemustaan ja tekee siitä näkyvää päätöksenteossa.

Luvussa 3.1 on tarkasteltu lapsen osallisuuden juridisia ja eettisiä ulottuvuuksia. Osallisuus oikeudet rakentuvat oikeudesta saada ymmärrettävää tietoa, ilmaista oma mielipide ja tulla aidosti kuulluksi – myös tilanteissa, joissa lopullinen päätösvalta on aikuisella. (Smith 2007, 147–148; Toivonen 2017, 122.) Näiden oikeuksien taustalla on yksilön ihmisarvon kunnioitus, mikä luo perustan edunvalvojan työlle lapsen puhevallan käyttäjänä ja velvoittaa toimimaan tavalla, joka mahdollistaa lapsen aidon vaikuttamisen mahdollisuuden.

”Lapsen edun toteutuminen, lapsen äänen kuuleminen” (V6)

Näin vastasi yksi lastensuojelun edunvalvoja kyselyssä, kysyttäessä: mitä pidät lapsen edun toteutumisen kannalta keskeisimpinä asioina lastensuojelun edunvalvojan toiminnassa. Edunvalvojen vastauksissa heijastui vahvasti se, että lapsen äänen esiin tuominen on myös arvovalinta. Useampi edunvalvoja korosti, että heidän roolinsa on toimia lapsen näkökulman esille tuojana erityisesti niissä tilanteissa, joissa lapsi jää helposti muiden äänten varjoon. Tämä vastaa hyvin lapsen oikeuksien sopimuksen ”henkeä” ja konkretisoi sitä, miten oikeudellinen osallisuus kääntyy käytännön toiminnaksi. Edunvalvojen vastauksissa korostui erityisesti lapsen osallisuuden vahvistaminen ja mielipiteen selvittäminen. Edunvalvojat toivat esiin, että lapsen oikeuksien toteutuminen ei riipu pelkästään juridisista puitteista, vaan ennen kaikkea kyvystä kohdata lapsi yksilönä ja ymmärtää hänen elämäntilanteensa kokonaisuutena.

Useissa vastauksissa painotettiin, että lapsen mielipiteen selvittämisessä ei ole kyse yksittäisestä kysymyksestä, vaan jatkuvasta prosessista, jossa lapsen kokemukset, tunteet ja näkemykset saavat tulla esiin hänen omalla tavallaan. Lapsen kuuleminen nähtiin olennaisena osana lapsen edun arviointia, ei irrallisena toimintona. Tämä kuvastaa siirtymää kohti lapsilähtöistä työtettä, jossa lapsen subjektiivisuus otetaan vakavasti.

”Lapsen mielipiteiden esille nostaminen ja lapsen rohkaiseminen omien mielipiteiden esille tuomiseen” (V25)

Edunvalvojat kuvasivat tehtävänsä ennen kaikkea lapsen näkemyksen esiin tuojana. Useissa vastauksissa tuli esiin, että lapsen mielipiteen kuuleminen ei ole pelkkää passiivista kuuntelua, vaan edellyttää edunvalvojalta aktiivista tukea ja kannustusta: lapselle on luotava tila ja tilanne, jossa hänen on turvallista ilmaista itseään. Edunvalvojat korostivat myös lapsen ymmärryksen tukemista. Heidän mukaansa on tärkeää, että edunvalvoja osaa selittää lapselle tämän lastensuojeluprosessin vaiheita tavalla, joka on lapsen iän ja kehitystason mukainen. Tämä ei ole yksinkertaista tiedon välittämistä, vaan edellyttää kielellistä sensitiivisyyttä ja kykyä hahmottaa, millä tavalla juuri tämä lapsi prosessoi tietoa. Useampi vastaaja toi esiin, että kuuleminen on ennen kaikkea ajan antamista ja paneutumista. Lapsen aito kuuleminen on vuorovaikutuksellinen prosessi, jossa edunvalvojan on tulkittava paitsi lapsen puhetta myös hänen käyttäytymistään, kehonkieltään, äänenpainojaan ja luovia ilmaisun muotoja, kuten piirustuksia tai leikkiä. (Mainstone-Cotton 2019, 17.) Kuuleminen vaatii erityistä herkkyyttä ja valmiutta viipyä lapsen kanssa, ei vain teknistä kysymysten esittämistä.

”edunvalvojan pitää osata selittää lapselle/nuorelle niin selkeästi ja syyllistämättä lasta/nuorta mitä prosessissa tapahtuu ja mitä mikään ”sana” tarkoittaa” (V19)

Tämä sitaatti kiteyttää hyvin lastensuojelun edunvalvojan kielellisen ja vuorovaikutuksellisen roolin: lapselle on osattava välittää vaikeita asioita ymmärrettävästi, mutta ilman syyllistämistä tai ylivertaista otetta. Tiedon tulee olla saavutettavaa, jotta lapsi voi osallistua oman asiansa käsittelyyn. Koska päätösvalta on lopulta aikuisilla, lapsen näkemysten huomioon ottaminen ei ole itsestäänselvyys, vaan vaatii aktiivista pyrkimystä varmistaa, että kuultu mielipide on aidosti lapsen oma.

Archardin ja Skivenesin (2009, 12) mukaan lapset voivat mukauttaa sanomisiaan aikuisten odotusten mukaan – erityisesti, jos he eivät tunne oloaan turvalliseksi. Siksi edunvalvojan osaaminen rakentaa luottamusta on ratkaisevaa, jotta lapsi voi ilmaista omat ajatuksensa ilman pelkoa, että ne ohitetaan tai ymmärretään väärin.

Lastensuojelun edunvalvojat kuvasivat rooliaan kaksisuuntaisena: he eivät ainoastaan välitä lapsen mielipidettä eteenpäin, vaan välittävät myös lapselle hänen asiaansa liittyvää tietoa ymmärrettävästi. Tämä rooli vaatii erityistä herkkyyttä tasapainotella lapsen ja muiden toimijoiden välillä, säilyttäen samalla lapsen näkökulma keskiössä. Teoreettisessa viitekehyksessä lapsen osallisuus rakentuu useasta toisiaan täydentävästä osa-alueesta: lapsen kuulemisesta, hänen kehitystasoaan vastaavasta tiedon tarjoamisesta, mielipiteen selvittämisestä sekä tämän mielipiteen välittämisestä osaksi päätöksentekoa. Näiden elementtien kokonaisuus mahdollistaa sen, että lapsi ei jää passiiviseksi toiminnan kohteeksi, vaan voi toimia aktiivisena osallistujana omassa asiassaan. Osallisuusosoikeuksien taustalla on ajatus lapsen ihmisarvon kunnioittamisesta ja toimijuuden tukemisesta. (Toivonen 2017, 122; Archard & Skivenes 2009, 12.)

Osallistaminen tällä tavoin vahvistaa lapsen toimijuutta (agency), kokemusta kuulluksi tulemisesta sekä luottamusta ympäröivään aikuiskeskiseen järjestelmään. Archardin ja Skivenesin (2009) mukaan erityinen haaste piilee siinä, että lapsen mielipide saattaa heijastella aikuisten odotuksia. Tästä syystä edunvalvojan työote ei voi olla mekaaninen – se edellyttää hienovaraisuutta, aikaa ja herkkyyttä tunnistaa, mikä on lapsen oma ”ääni”. Aineistosta välittyy selkeästi, että edunvalvojat tunnistavat tämän vaatimuksen. He korostivat luottamuksen rakentamista ja kiireettömyyttä, jotta lapsen oma näkökulma voi aidosti nousta esiin. Näin teoreettinen viitekehys ja käytännön kokemus tukevat toisiaan: sensitiivinen työote ei ole vain hyvä käytäntö, vaan myös keskeinen osallisuuden mahdollistaja.

”Lapsen äänen esille tuominen, lapsen mukana pitäminen prosessissa, näkökulman pitäminen lapsessa ja lapsen edussa” (V26)

Tämä vastaus tiivistää lastensuojelun edunvalvonnan ytimessä olevan tehtävän: lapsen äänen jatkuva esillä pitäminen ei ole irrallinen toimi, vaan olennainen osa koko prosessia. Edunvalvoja ei vain siirrä lapsen näkemystä päätöksentekijöille, vaan varmistaa, että

lapsen näkökulma säilyy keskiössä koko prosessin ajan. Käsite "mukanapitäminen" viittaa paitsi konkreettiseen osallistamiseen, myös emotionaaliseen läsnäoloon ja vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Tämä edellyttää, että edunvalvoja ei pelkästään kommunikoi, vaan myös kuuntelee, tulkitsee ja mukauttaa työskentelyään lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Tulkinnallisesti tämä korostaa myös sitä, että edunvalvojan tehtävä on arvioida tilanteita lapsen näkökulmasta – ei neutraalisti ylhäältä käsin, vaan asettumalla lapsen asemaan. Näin lapsen edun ajaminen konkretisoituu, ei pelkästään juridisena velvollisuutena, vaan eettisenä ja inhimillisenä toimintatapana, joka vaatii pitkäjänteisyyttä, läsnäoloa ja kykyä rakentaa luottamusta.

Jamesin (2004, 25) mukaan lapsuuden ja lasten osallisuuden käsitteet rakentuvat sosiaalisesti ja kulttuurisesti – ei ole olemassa yhtä muuttumatonta tai universaalia käsitystä lapsuudesta. Lapsen tarpeet ja kyky osallistua ovat aina sidoksissa aikaan ja kontekstiin. Perinteinen näkemys lapsista passiivisina kasvatuksen ja suojelun kohteina on saanut rinnalleen uudenlaisen ymmärryksen lapsista aktiivisina toimijoina omassa elämässään. (Prout & James 1990, 8.) Uuden lapsuudentutkimuksen mukaan lapset ovat päteviä osallistumaan itseään koskevaan päätöksentekoon, vaikka heidät sivuutetaan yhä usein heidän ikänsä tai oletetun osaamattomuutensa perusteella. Tämä sivuuttaminen ei tapahdu vain rakenteissa, vaan myös vuorovaikutuksessa. Käsitteet lasten ääni (voice) ja toimijuus (agency) ovatkin keskeisiä: lasten ääni viittaa heidän omiin toiveisiinsa, odotuksiinsa ja näkemyksiinsä, kun taas toimijuus kuvaa lasten kykyä vaikuttaa aktiivisesti omaan elämäänsä. (Pufall & Unsworth 2004, 8.) Tämä ajatus heijastuu myös seuraavassa edunvalvojan vastauksessa, jossa korostuvat varhainen kohtaaminen, selkeä viestintä ja sekä lapsen että huoltajien huomioiminen:

”Tavata lasta heti ensimmäisenä, varsinkin vanhempaa lasta. Antaa lapselle ja aikuisille tietoa itsestäni (kontaktitiedot) ja tehtävästä kirjaimellisesti ja lapselle sopivalla tavalla. Soittaa aikuisille (vanhemmat) henkilökohtaisesti kerran alussa, jos mahdollista, niin että he tulvat nähdyksi ja saavat kysyä tehtävästä” (V15)

Lastensuojelun edunvalvojen vastauksissa ”lapsen ääni” ei ollut pelkkä abstrakti ihanne, vaan konkreettinen tavoite. He kuvasivat, miten lapsen näkemyksen esiin nostaminen ja kuuleminen olivat keskeinen osa heidän työtään. Useat vastaukset osoittavat, että

edunvalvojat kokivat tehtäväkseen paitsi välittää lapsen näkemyksiä muille toimijoille, myös vahvistaa lapsen omaa toimijuutta. Näin lastensuojelun edunvalvonta näyttäytyy keinona purkaa perinteisiä valta-asetelmia ja antaa lapselle mahdollisuus olla aktiivinen toimija omassa asiassaan – ei vain kohde.

Luottamuksellisen suhteen rakentaminen nousi edunvalvojien vastauksissa toistuvasti esiin edunvalvojan työn ytimenä. Vastaajat kuvasivat, kuinka lapsen kanssa työskentely vaatii aikaa, avoimuutta ja lapsen elämäntilanteen perusteellista tuntemista. Tämä suhde ei rakennu yhdellä tapaamisella, vaan edellyttää pitkäjänteistä läsnäoloa ja ammatillista herkkyyttä.

”Lapselle tiedottaminen prosessista ja sen etenemisestä Lapsen ikätasolle sopivalla tavalla. Rehellisesti kerrottava syyt ja seuraukset” (V4)

Luottamuksellinen suhde ei ole ainoastaan lapsen tukemisen väline, vaan myös keskeinen edellytys sille, että lapsi uskaltaa ilmaista mielipiteensä ja että edunvalvoja voi arvioida lapsen etua uskottavasti. Lapsen näkökulman ymmärtäminen edellyttää paitsi lapseen tutustumista myös hänen verkostonsa ja elämäkokonaisuutensa hahmottamista.

Useat vastaajat toivat esiin huolen sosiaalityöntekijöiden ja muiden viranomaisten vaihtuvuudesta lastensuojeluprosesseissa. Edunvalvojan rooli näyttäytyi näissä kuvauksissa ainoana pysyvyyttä tarjoavana suhteena, joka rakentuu aidon kohtaamisen ja pitkäaikaisen sitoutumisen kautta.

”Sitä, että edunvalvoja on kartalla ja tuntee lapsen tilanteen, verkoston ja persoonan mahdollisimman hyvin. Sosiaalityöntekijöiden ym. vaihtuvuus on niin yleistä, että tuntuu että edunvalvoja on lapsen lisäksi välillä ainoa, joka tietää lapsen asiat ja siten ymmärtää parhaiten lapsen edun.” (V5)

Näiden vastausten perusteella edunvalvojan työssä ei ole kyse vain juridisesta roolista, vaan pidempiaikaisesta suhteesta, joka tukee lasta prosessin ajan. Tämä suhde toimii sillanrakentajana lapsen ja viranomaisten välillä ja mahdollistaa lapsen äänen esiin tuleminen tilanteissa, joissa muut aikuiset vaihtuvat tai eivät tunne lasta riittävästi.

Teoreettinen viitekehys osoittaa, että edunvalvojan tehtävä on moniulotteinen: hän toimii lapsen itsenäisenä äänenä, jolle ei kuulu viranomaisvaltaa mutta jolla on keskeinen asema lapsen oikeuksien toteutumisen tukemisessa. Tämä asema mahdollistaa sen, että edunvalvoja voi tarkastella lapsen etua riippumattomasti ja objektiivisesti – erityisesti tilanteissa, joissa huoltajan, sosiaalityöntekijän tai muiden osapuolten näkemykset ovat ristiriidassa.

Juuri tällaisissa tilanteissa edunvalvojan rooli korostuu: hänen tehtävänsä on varmistaa, että lapsen mielipide ei jää aikuisten näkemyserojen varjoon, vaan että se huomioidaan aidosti osana päätöksentekoa lapsen oikeuksien mukaisesti.

Lapsen etua edunvalvojat kuvasivat olevan vaikea määritellä yksiselitteisesti. Sen arvioiminen edellyttää syvällistä substanssiosaamista, ymmärrystä lapsen yksilöllisestä tilanteesta sekä laaja-alaista perehtyneisyyttä lastensuojelun prosesseihin. Lastensuojelun edunvalvoja nähtiin lapsen etua ajavana ja turvaavana henkilönä – sellaisena, joka toimii aidosti lapsen "puolella".

”Yleisesti lapsen etu on jo niin vaikeasti määriteltävä käsite, että katsantokannasta riippuen monia asioita voidaan selittää lapsen edulla. Usein oleellisinta on hyvä keskusteluyhteys kaikkien asianosaisten kanssa. Lähes aina on huonompi asia, jos ajaututaan ratkomaan asioita Hallinto-oikeuteen” (V13)

Edunvalvojan vastaus havainnollistaa, että lapsen edun arviointiin ei riitä pelkkä normatiivinen tulkinta. Tarvitaan myös vuorovaikutuksellista herkkyyttä ja kykyä rakentaa dialogia eri osapuolten välille. Hyvä keskusteluyhteys voi edistää lapsen edun yhteistä hahmottamista ja vähentää ristiriitoja.

Lapsen etu on käsitteenä tunnistettu monitulkintaiseksi, ja sen yksiselitteinen määrittely on osoittautunut haasteelliseksi niin tutkimuksessa kuin käytännön työssä. Vaikka käsitettä on pyritty täsmentämään, se jää usein yleiseksi periaatteeksi, jonka sisältö konkretisoituu vasta yksittäisissä tilanteissa. Lapsen edun huomioiminen on kuitenkin keskeistä kaikilla tasoilla – lainvalmistelussa, viranomaisten päätöksenteossa ja arjen ammatillisissa käytännöissä. Käsitteen merkitystä tulisi selventää sekä oikeudenalakohtaisesti että tapauskohtaisesti. Lainsäätäjällä sekä lain soveltajalla on

velvollisuus perustella tulkintansa avoimesti ja läpinäkyvästi. Ilman selkeää perustelua lapsen edun käsite voi menettää ohjausvaikutuksensa ja jopa kääntyä alkuperäistä tarkoitustaan vastaan. (Toivonen 2023, 25–26.) Tämä korostaa myös edunvalvojan tehtävää tuoda esiin lapsen yksilöllinen tilanne ja arvioida lapsen etua tapauskohtaisesti, ei yleisten oletusten pohjalta.

Edunvalvojan määrääminen hallinto-oikeudellisiin prosesseihin on keskeinen keino turvata lapsen oikeuksien toteutuminen erityisesti tilanteissa, joissa lapsen ja muiden osapuolten – esimerkiksi huoltajan tai sosiaaliviranomaisten – näkemykset eroavat toisistaan. Huostaanotto-oikeudenkäynnissä lapsella tulisi olla rinnallaan asiaan perehtynyt, puolueeton aikuinen, etenkin silloin kun lapsi vastustaa huostaanottoa tai kun huoltajan kanta poikkeaa lapsen näkemyksestä. Myös kiireellisissä sijoitustilanteissa, joissa hallinto-oikeuden käsittely tapahtuu nopeasti, edunvalvojan rooli korostuu. Tällöin puolueettoman edunvalvojan määrääminen voi varmistaa, että lapsen oikeudet tulevat aidosti huomioiduiksi ja hänen etunsa arvioidaan riippumattomasti. (Araneva 2022, 403.)

”Että lapsella on oikeus edunvalvojaan, joka on ulkopuolinen, ei-viranomaisvaltaa käyttävä lapsen etua ajava ja lapsen puolella oleva henkilö” (V20)

Edunvalvojien vastauksissa nousi esiin myös kehittämistarpeita, joista erityisesti korostui toive mahdollisuudesta hakea edunvalvojaa myös pitkittyneisiin huoltoriitoihin. Vastaajien mukaan tällaisissa tilanteissa lapsen osallistuminen ja osallisuuden toteutuminen voivat vaarantua perheen sisäisten ristiriitojen vuoksi. Puolueettoman edunvalvojan läsnäolo nähtiin keinona turvata lapsen oikeudet ja mahdollisuus tulla kuulluksi myös perheensisäisten jännitteiden keskellä. (Marjomaa ym. 2011, 33; Vaitomaa ym. 2025, 152.)

”Vihdoin pitäisi lainsäädäntöön saada mahdollisuus (muutos) määrätä lapselle edunvalvoja huoltoriita-asiassa” (V16)

Edunvalvojien vastauksista rakentuu kokonaiskuva tehtävästä, joka ei ole pelkästään juridinen. Lastensuojelun edunvalvoja toimii lapsen itsenäisenä äänenä ja tukijana tilanteissa, joissa lapsen näkökulma voisi muuten jäädä kuulematta. Osallisuuden

mahdollistaminen, ymmärrettävän tiedon välittäminen ja lapsen kokemusten tulkinta ikätasoisesti muodostuvat keskeisiksi välineiksi, joiden kautta lapsen oikeudet, toimijuus ja ihmisarvo voivat konkreettisesti toteutua. Näiden toteutuminen edellyttää paitsi juridista ja sosiaalista osaamista, myös kykyä rakentaa luottamuksellinen suhde lapseen – ja pysyä tämän rinnalla koko prosessin ajan. Yhteenvetona voi todeta, että lastensuojelun edunvalvoja toimii paitsi juridisena edustajana, myös lapsen äänen esiintuojana ja osallisuuden mahdollistajana. Edunvalvojan tehtävä asettuu moniulotteiseen kontekstiin, jossa vaaditaan sekä oikeudellista että inhimillistä herkkyyttä. Tämä rooli korostuu erityisesti tilanteissa, joissa lapsen näkökulman esiintuominen on haasteellista, mutta samalla keskeistä hänen oikeuksiensa toteutumisen kannalta.

5.2 Lastensuojelun edunvalvojan osaaminen

Tässä luvussa tarkastellaan lastensuojelun edunvalvojan osaamista tehtävän vaatimusten sekä vastaajien kokemusten valossa. Esiin nousevat erityisesti vuorovaikutuksellinen työote, juridinen ja hallinnollinen asiantuntemus sekä lapsen näkökulman ymmärtäminen ja edistäminen. Edunvalvojan tehtävä ei ole ainoastaan juridinen, vaan se on myös inhimillinen vuorovaikutustehtävä. Luottamuksen syntyminen edellyttää läsnäoloa, johdonmukaisuutta ja emotionaalista herkkyyttä (vrt. Höykinpuro, Sauramäki & Välimaa 2018, 82–83; Husby, Slettebø & Juul 2018, 449.) Lastensuojelun edunvalvojan tehtävä ei rajoitu juridiseen edustamiseen, vaan siinä on keskeistä myös lapsen osallisuuden ja toimijuuden tukeminen. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen mielipiteiden tulee aidosti vaikuttaa hänen asiaansa koskeviin päätöksiin. Freemanin (2011, 21–22) mukaan lasta ei tule nähdä pelkästään suojelun kohteena, vaan itsenäisenä oikeuksien haltijana. Lapsen kuuleminen ei ole tällöin vain muodollinen velvoite, vaan olennainen osa lapsen ihmisarvon ja toimijuuden tunnustamista. Seuraava aineistolainaus tiivistää keskeisiä edunvalvojan osaamisvaatimuksia:

”Taito kohdata lapsi, saada aikaa luottamuksellinen suhde ja kyky ymmärtää ja tietää ammatillisesti...” (V17)

”Lastensuojeluasioissa tutustuminen lapseen on tärkeää ja siihen kannattaa satsata. Parhaiten se onnistuu luontaisen ja lapselle mielenkiintoisen tekemisen kautta” (V24)

Kyselyssä ei suoraan kysytty edunvalvojan suhteen luomisesta hänen päämiehenään olevaan lapseen, mutta edunvalvojina toimivat toivat sen vastauksissaan esiin useissa vastauksissa. Edunvalvonnan vaikuttavuuden kannalta on keskeistä luottamuksellisen suhteen rakentaminen lapseen. Osallisuuden vahvistamisen edellytyksenä pidettiin riittäviä ja säännöllisiä tapaamisia sekä aikaa lapsen mielipiteen selvittämiseen ja tilanteeseen perehtymiseen. (vrt. Hyvärinen 2018, 129–131.) Luottamuksellinen suhde ja vuorovaikutuksen tasavertaisuus ovat keskeisiä edellytyksiä sille, että lapsi uskaltaa tuoda mielipiteensä esiin (Mölsä 2021, 29).

”Lapsen kanssa toiminnallisuus tapaamisilla, piirtäminen, kortit, pelaaminen tms. millä lapsi pystyy itseään paremmin ilmaisemaan” (V17)

Lapsen edun toteutuminen riippuu usein siitä, kuinka hyvin aikuiset pystyvät vastaanottamaan lapsen tarpeet ja tarkastelemaan asiaa lapsen näkökulmasta. Edunvalvoja voi toimia lapsen näkemysten tulkkina ja arvioida samanaikaisesti, miten aikuiset vastaavat lapsen tarpeisiin ja mielipiteisiin. Tämä vaatii lapsen kohtaamiseen perustuvaa herkkyyttä, ei vain menetelmällistä osaamista (Husby ym. 2018, 449). Edunvalvojan rooli onkin ainutlaatuinen, koska hän ei ole viranomainen, vaan itsenäinen lapsen edun valvoja, joka toimii lapsen puolella – mutta ei yksinomaan lapsen toiveiden mukaisesti (Tulensalo 2010, 92).

Edunvalvojan osaamiseen liittyvät taidot työskennellä lasten kanssa, ymmärtää lapsen kehitysvaiheita sekä elämänolosuhteiden vaikutuksia lapseen nousivat esiin vastauksissa. Lisäksi hallinnollisten ja erityisesti lastensuojelun prosessien tuntemuksen valitusmenettelyineen nähtiin olennaisena osaamisalueena.

”substanssiosaamista alalta ja ymmärrystä yhteiskunnallisista muista prosesseista, jotka voivat vaikuttaa lapsen etuun” (V1)

”...hallita kokonaisvaltainen ymmärrys lapsen tarpeista eri kehitysvaiheissa ja sitä, miten esim. puutteelliset olosuhteet voivat vaikuttaa lapseen” (V17)

Vastauksista käy ilmi, että lastensuojelun edunvalvonta saattaa kestää useita vuosia ja vaatii edunvalvojalta sitoutumista sekä herkkyyttä kohdata lapsi erilaisissa elämäntilanteissa. Araneva (2022, 348–351) korostaa myös, että lastensuojeluasioihin määrättävien edunvalvojen osaamiseen, koulutukseen ja kokemukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Tilanteissa, joissa käräjäoikeus määrää edunvalvojan, on tärkeää varmistaa hänen kyvykkyytensä toimia pitkäjänteisesti ja rakentaa suhde lapseen.

”Lastensuojeluasioissa tutustuminen lapseen on tärkeää ja siihen kannattaa satsata. Parhaiten se onnistuu luontaisen ja lapselle mielenkiintoisen tekemisen kautta” (V24)

Araneva (2022, 349–350) pitää edunvalvojan tehtävän hoitamisessa merkityksellisenä edunvalvojan taitoa toimia vuorovaikutuksessa erityisesti lapsen kanssa. Edunvalvojaa haettaessa lapselle tulisikin kertoa edunvalvojasta myös henkilönä sekä lastensuojelun edunvalvonnan tarkoituksesta ja tehtävästä lapsen ikä- ja kehitystaso huomioiden. Edunvalvojan sopivuuden arvioinnissa on tärkeintä, että edunvalvoja saa lapsen luottamuksen, eikä ratkaisevaa ole se, nauttiiko edunvalvoja lapsen huoltajan, vanhempien tai sosiaalityöntekijän luottamusta (vrt. Mölsä 2021, 29).

”...taito kohdata lapsi, saada aikaan luottamuksellinen suhde ja kyky ymmärtää ja tietää ammatillisesti esim. hallinto-oikeuden prosessi, hallita kokonaisvaltainen ymmärrys lapsen tarpeista eri kehitysvaiheissa ja sitä, miten esim. puutteelliset olosuhteet voivat vaikuttaa lapseen” (V17)

Edunvalvojat nostivat esiin yhteistyön merkityksen lapsen verkoston ja viranomaisten kanssa. Tämä edellyttää sekä vuorovaikutusosaamista että kykyä toimia itsenäisesti ja riippumattomasti. Marjomaa, Lapinleimu ja Laakso (2010) sekä Araneva (2022) korostavat osaamisen merkitystä ja sosiaalityön koulutuksen soveltuvuutta tehtävään. Englannin lapsen edunvalvonnan järjestelmässä on korostettu edunvalvojan kokemusta ja ammattitaitoa sekä sitä, että lapsen edunvalvojan tulisi olla sosiaalityöntekijä, jolla on kokemusta voidakseen arvioida sosiaalityöntekijöiden tekemää työtä. Vuorovaikutustaidot ja yhteistyö lapsen verkoston kanssa on nähty edunvalvojan keskeisinä taitoina. (Marjomaa, Lapinleimu & Laakso 2010, 15, 24.)

”Yhteistyö verkoston (perhe, lastensuojelu, mahdollinen perhehoito / laitos, psykiatria tai muu hoitotaho, koulu) kanssa” (V17)

”Teen aina yhteistyötä verkoston kanssa, jos se vain suinkin on mahdollista. Lapsi ei ole irrallinen osa perheen systeemiä ja sitä on myös hyvä ymmärtää” (V17)

Lapsen mielipiteen selvittäminen ja sen vaikuttavuus ovat keskiössä edunvalvojan työssä. Jotta lapsi voi muodostaa ja ilmaista mielipiteensä, hänen tulee saada tietoa ymmärrettävästi. Lapsen osallisuus vaatii ammattilaiselta aikaa ja herkkyyttä. Lapsen edun arviointiin kuuluu myös välittäjänä toimiminen lapsen ja aikuisten välillä. Edunvalvojan rooliin sisältyy myös vastuu oikeudenmukaisuuden ja suhteellisuusperiaatteen toteutumisesta, mikä edellyttää lapsen yksilöllisten tarpeiden tunnistamista ja niiden huomioimista. (vrt. Tulensalo 2010, 92). Lapsen edunvalvoja valvoo lapsen edun toteutumista ja voi esittää lapsen mielipiteestä poikkeavan näkemyksen lapsen edunmukaisesta ratkaisusta. Hänen tulee arvioida lastensuojeluprosessia lapsen näkökulmasta, riippumattomasti ja ilman sidonnaisuuksia muihin osapuoliin. (Araneva 2022, 351; Marjomaa, Lapinleimu, Laakso 2011, 11.) Tämä riippumattomuus mahdollistaa lapsilähtöisen arvioinnin myös tilanteissa, joissa muiden osapuolten näkemykset ovat ristiriidassa. Jotta lapsi voi muodostaa mielipiteensä, on tärkeää, että hän saa kaiken tarvittavan tiedon ymmärrettävällä tavalla. (Hyvärinen 2018, 129.)

”Perehdyn itse riittävästi asiaan ja osaan vastata lapsen kysymyksiin yms. asiallisesti ja lapsen tasoisesti. Puolueettomuus ja avoimuus. Tosin aina lapsen puolella vaikka näkemys voi olla eri - tämän teroittaminen ja perustelu” (V10)

Tämän luvun perusteella voidaan todeta, että edunvalvojan osaaminen rakentuu laaja-alaisesta juridisesta, sosiaalisesta ja emotionaalisesta tietoperustasta. Edunvalvojan ammatillinen toiminta on merkittävässä roolissa lapsen oikeuksien, toimijuuden ja osallisuuden toteutumisessa – erityisesti lastensuojelussa, jossa päätösten vaikutukset lapseen voivat olla pitkäkestoisia ja syvällisiä. (Smith 2007, 162–163.)

5.3 Lastensuojelun edunvalvonnan kansallinen ohjaus

Tällä hetkellä lapsen edunvaltaan liittyviä valtakunnallisia rakenteita lastensuojelun edunvalvojan työn tueksi ei ole juurikaan olemassa. THL:n ylläpitämään Lastensuojelun käsikirjaan on koottu tietoa lapsen edunvalvonnasta lastensuojelutyön tueksi ja kehittämiseksi. Käsikirja on vapaasti saatavilla THL:n verkkosivujen yhteydessä. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 21). Lisäksi THL ylläpitää edunvalvojapankkia, josta on saatavilla tietoa lastensuojelun edunvalvojista. Edunvalvojapankin tiedot perustuvat edunvalvojien itse ilmoittamiin tietoihin. Tietojen ajantasaisuutta ei voi täysin varmistaa, mikä on tuonut esiin kysymyksen luotettavuudesta. Nykyistä lastensuojelun edunvalvojapankkia ei voida pitää riittävänä välineenä kattavan ja ajantasaisen tiedon tarjoamiseksi. Selvityksen mukaan kaikki tiedot eivät ole ajan tasalla ja tiedot ovat vaihtelevan tasoisia. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 120.) Kansallisten tukirakenteiden puute heijastaa julkisen hallinnon hajautettua rakennetta, jossa lapsen oikeuksien edistäminen jakautuu useille toimijoille ilman keskitettyä vastuuta (vrt. Toivonen 2023, 55). Hallinnon monitasoisuus voi johtaa epätasaisiin käytäntöihin, jotka vaarantavat lasten oikeuksien yhdenvertaisen toteutumisen. Tämä korostaa tarvetta selkeille ohjaus- ja valvontarakenteille lapsen oikeuksien näkökulmasta.

Kyselyyn vastanneet lastensuojelun edunvalvojat ilmaisivat selkeän tarpeen kansallisille tukirakenteille edunvalvojan työn tueksi. Vastaajia pyydettiin valitsemaan ennalta määritellyistä vaihtoehdoista ne, joissa he näkivät tukirakenteille tarvetta, sekä perustelemaan valintansa. Vastaajat saivat valita useamman vaihtoehdon. Alla olevassa taulukossa esitetään, miten vastaukset jakaantuivat eri tukirakenteita koskeviin vastausvaihtoehtoihin.

Taulukko 3. Kansallisia tukirakenteita tarvitaan - vastausvaihtoehdot

Toimenpide	n
Lapsen edunvalvontaan liittyvän kansallisen ohjeistuksen jakamiseen	22
Edunvalvojarekisterin ylläpitämiseksi	20
Lapsen edunvalvonnan kriteerien toteutumisen valvomiseksi	21

Lapsen oikeuksien tasavertaisen toteutumisen varmistamiseksi	22
Edunvalvojien koulutuksen järjestämisen ja sisällön määrittämiseksi	20
Muuta, mitä?	1
Kansallisille tukirakenteille ei ole tarvetta	0

Vastaajista 22 piti tärkeänä sekä kansallisen ohjeistuksen jakamista että lapsen oikeuksien tasavertaisen toteutumisen varmistamista. Tämä kertoo yhteneväisestä tarpeesta valtakunnalliselle linjaukselle, vaikka lastensuojelun edunvalvonnan toteutumisessa esiintyy alueellisia eroja. Huomionarvoista on myös, että yksikään vastaaja ei katsonut kansallisia tukirakenteita tarpeettomiksi, mikä korostaa näkemyksen laajaa yksimielisyyttä. Vastaukset jakaantuivat melko tasaisesti valmiiden vastausvaihtoehtojen kesken. Lisäksi yksi vastaaja nosti esiin ruotsinkielisten lasten oikeuksien toteutumisen. Vaikka tämä mainittiin yksittäisenä huomiona, se voidaan katsoa kuuluvaksi lastensuojelun edunvalvonnan tasavertaisen toteutumisen piiriin. Vastaajia pyydettiin myös perustelemaan valintansa. Perusteluissa nousi vahvasti esiin lapsen edunvalvontaa koskevan lainsäädännön toteutumisen merkitys.

”Kaikissa näissä yllämainituissa asioissa esiintyy puutteita. Toiminnan valvominen on haasteellista, eikä sitä nyt todellisuudessa valvo kukaan. Kukaan ei myöskään valvo lapsen oikeuksien toteutumista, kun on aivan kunnasta riippuvaa, että haetaanko edunvalvojaa vai ei” (V13)

Alueelliset erot ovat merkittäviä, mikä viittaa siihen, että lastensuojelun edunvalvonnasta ja sen kriteereistä ei ole riittävästi tietoa. Tällä hetkellä ei myöskään ole käytössä järjestelmää, jolla edunvalvonnan toteutumista valvottaisiin kattavasti. Holhoustoimilainsäädännön uudistuksen yhteydessä eduskunnassa todettiin, että alaikäisten ja heidän huoltajiensa väliset henkilöön liittyvät eturistiriidat ilmenevät erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä. Näiden tilanteiden katsottiin edellyttävän erityislakeihin sisällytettäviä säännöksiä edunvalvonnasta, eikä ensisijaisesti

holhustoimesta annetussa yleislaissa (HTL), jonka painopiste on taloudellisissa asioissa (Tammi & Lapinleimu 2010, 41).

Lastensuojelulaki (13.4.2007/417, 22 §) on tällainen erityislaki, jonka nojalla lapselle määrätään edunvalvoja käyttämään hänen puhevaltaansa silloin, kun huoltajan katsotaan olevan esteellinen valvomaan lapsen etua. Edunvalvoja on määrättävä myös silloin, kun se on tarpeen asian selvittämiseksi tai lapsen edun turvaamiseksi. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi tapaukset, joissa huoltajaa tai hänen läheistään epäillään lapsen pahoinpitelystä tai huoltajan terveydentila estää puolueettoman edustamisen. Myös tilanteet, joissa huoltaja ei kykene riittävästi erottamaan omia tarpeitaan lapsen tarpeista, voivat edellyttää edunvalvojan määräämistä. Vaikka lastensuojelun edunvalvojan rooli on merkittävä lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta, lainsäädäntö ei määrittele yksiselitteisesti, millaisia valmiuksia tai toimintatapoja edunvalvojalta edellytetään. (Hakalehto 2018, 402.)

Vastaajat korostivat, että lapsilla tulisi olla yhdenvertainen oikeus edunvalvontaan koko Suomessa, kun lastensuojelun edunvalvonnan kriteerit täyttyvät. Tähän tarvitaan selkeitä valtakunnallisia ohjeita ja linjauksia, jotka tukevat edunvalvojien laadukasta työskentelyä ja helpottavat lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän mahdollisuutta löytää sopiva edunvalvoja tehtävään.

Lastensuojelun edunvalvojan työ on vastuullista, ja sen tueksi tarvitaan rakenteita, jotka mahdollistavat systemaattisen koulutuksen, selkeät kelpoisuuskriteerit sekä edunvalvonnan kriteerien toteutumisen valvonnan. Kyselyyn vastanneet edunvalvojat toivat esiin huolen siitä, ettei lapselle osata tai ymmärretä hakea edunvalvojaa lastensuojelussa, vaikka edunvalvonnan edellytykset täytyisivät. Jokaisella lapsella, jonka kohdalla laissa säädetyt perusteet täyttyvät, tulisi kuitenkin olla oikeus saada edunvalvoja käsiteltävään asiaansa.

”Tällä hetkellä toiminta on kuin villissä lännessä eikä minkäänlaisia yhdenmukaisia järjestelmiä ole tarjolla” (V7)

Toimivalla lastensuojelun edunvalvojajärjestelmällä on keskeinen merkitys lapsen oikeuksien toteutumisessa. Useissa selvityksissä on kuitenkin tuotu esiin vakavia

puutteita järjestelmän rakenteessa ja toimivuudessa, erityisesti edunvalvojen systemaattisen koulutuksen ja toiminnan valvonnan osalta. Lastensuojelun edunvalvontaa tulisi tarkastella kokonaisuutena – ei ainoastaan oikeuden- tai hallinnonalakohtaisina erityiskysymyksinä. Nyt sääntely jakaantuu usean eri ministeriön vastuulle, ja vastuu järjestelmän kokonaisuudesta on hajautunut, ilman selkeää keskitettyä tahoja. (Toivonen 2023, 55.)

Lapsiasiavaltuutetun alaisuudessa toimiva lapsiasiainneuvottelukunta toi jo vuonna 2011 esiin tarpeen luoda valtakunnallinen koordinaattorirakenne lastensuojelun edunvalvonnan tueksi, erityisesti kehittämishankkeen päättymisen jälkeen. Tasa-arvoisen edunvalvonnan toteutuminen nähtiin edellyttävän alueellista koordinaatiota, joka vastaisi muun muassa edunvalvojen rekrytoinnista, kuntien neuvonnasta, toimintakäytäntöjen ohjeistamisesta sekä työnohjauksen ja vertaistuen järjestämisestä. Lisäksi nähtiin tarpeelliseksi luoda pysyvä valtakunnallinen rakenne, joka huolehtisi edunvalvojen koulutuksesta, valtakunnallisesta edunvalvojaverkoston tukemisesta, tiedottamisesta sekä tutkimus- ja kehittämistyöstä. Valtakunnallisen rakenteen tehtäviin ehdotettiin sisällytettäväksi myös lapsen edunvalvojen toiminnan valvonta (Lapsiasiainneuvottelukunnan aloite 13.6.2011.)

Vastaajat korostivat, että lastensuojelun edunvalvonnalle tulisi määritellä selkeät laatuvaatokset. Näiden avulla voitaisiin turvata lasten tasavertainen asema sekä varmistaa edunvalvonnan laadukas toteutuminen eri puolilla maata. Huolta herätti erityisesti se, ettei kaikilla lasten kanssa työskentelevillä – mukaan lukien lastensuojelun sosiaalityöntekijät – ole riittävästi tietoa edunvalvojan tehtävästä ja sen sisällöstä. Lisäksi edunvalvonnan toteutumista ei valvota systemaattisesti, mikä voi vaarantaa lapsen oikeuksien toteutumisen.

Tarve valtakunnalliselle ohjeistukselle ja yhtenäiselle koulutukselle nousi esiin monien vastaajien kommentoissa. Edunvalvontatehtävän laatuun vaikuttavat suoraan edunvalvojan koulutus, osaaminen ja ymmärrys tehtävän luonteesta.

”Kentällä on jäänyt tunne siitä, että maakunnallisia eroja on runsaasti liittyen edunvalvontaan ja esim. koulutusohjelmaan, että kuka saa ja voi olla lapsen edunvalvoja lastensuojelussa” (V17)

Edunvalvojan valinnassa on olennaista kiinnittää huomiota asian laatuun ja merkitykseen lapsen näkökulmasta. Holhoustoimesta annetun lain (1.12.1999/442) 5 §:n mukaan edunvalvojaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva henkilö, joka antaa siihen suostumuksensa. Sopivuutta arvioitaessa otetaan huomioon henkilön taito, kokemus sekä tehtävän luonne ja laajuus. (HE 252/2006 vp, 134–135.) Erityisen tärkeää on, että edunvalvojaksi esitetty henkilö kykenee puolueettomasti arvioimaan lapsen etua käsiteltävässä asiassa. Lastensuojelun edunvalvojan määrittämisessä ratkaisevaa ei ole huoltajan tai vanhempien luottamus edunvalvojaan, vaan henkilön kyky ja edellytykset toimia tehokkaasti ja objektiivisesti lapsen edun valvojana. Valintaan liittyy siten merkittävä vastuu. Lastensuojeluasiassa edunvalvojan valinnassa tulee painottaa valitun henkilön koulutusta, asiantuntemusta ja kokemusta sekä tehtävän kestoa ja luonnetta. Edunvalvojan rooli edellyttää kykyä toimia vuorovaikutuksessa lapsen kanssa, säännöllistä läsnäoloa lastensuojeluprosessin aikana sekä sitoutumista mahdollisesti pitkäaikaiseen tehtävään. Lisäksi edunvalvojalla on oltava valmiudet arvioida lapsen etua itsenäisesti ja riippumattomasti, lapsen oikeudet ja erityinen suojelun tarve huomioiden. (Araneva 2022, 348–349.)

Lapsen edunvalvonnan käytännöt ovat kehittyneet viimeisen kahden vuosikymmenen aikana, mutta kehitys on ollut hidasta ja alueellisesti epätasaista. Valtakunnallisen ohjauksen puute muodostaa merkittävän riskin edunvalvonnan yhdenvertaiselle ja laadukkaalle toteutumiselle. Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL) on pyrkinyt tukemaan lapsen edunvalvonnan kehittämistä valtakunnallisesti muun muassa Lastensuojelun käsikirjan ja Barnahus-hankkeen avulla. Näiden toimien tavoitteena on ollut vahvistaa lapsen edunvalvontaa ja yhdenmukaistaa käytäntöjä eri puolilla Suomea. THL ylläpitää Lastensuojelun käsikirjaa, joka on suunnattu lastensuojelun ammattilaisille ja sisältää perustietoa lapsen edunvalvonnasta lastensuojeluasioissa. Käsikirjan kautta THL voi jatkossakin tukea lapsen edunvalvonnan kansallista ohjausta. Tätä tehtävää olisi mahdollista kehittää edelleen yhteistyössä yhteistyöalueiden tai hyvinvointialueiden kanssa, vahvistaen lapsen edunvalvonnan yhdenmukaista toteutumista valtakunnallisesti (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 11–12, 102).

”Toiminnan laadun varmistamiseksi ja edunvalvojen löytämisessä on puutteita ja tarvitaan valtakunnallisia suuntaviivoja” (V12)

Lastensuojelun edunvalvojien mukaan lapsen edun toteutumisen tulee olla johdonmukaista kaikissa tilanteissa, riippumatta työskentelypaikasta, asiakokonaisuudesta tai ammattiryhmästä. Lapsen etu tulee turvata tasa-arvoisesti ja yhdenmukaisesti ilman, että yleiset mielipiteet tai ammatilliset käytännöt vaikuttavat päätöksentekoon sattumanvaraisesti. Erityistä huomiota on kiinnitettävä siihen, että ohjeistus ja koulutusmateriaali ovat saatavilla myös ruotsin kielellä. Ruotsinkielisillä työntekijöillä voi olla vähemmän käytettävissään tietoa lastensuojelun edunvalvonnasta, koska saatavilla olevat materiaalit eivät aina sisällä ruotsinkielisiä versioita. Kansallisen koulutuksen ja jatkokoulutusten tarjoaminen molemmilla kotimaisilla kielillä olisi keskeinen keino lasten oikeuksien toteutumisen edistämiseksi.

”Lapsen oikeus edunvalvontaan koskee samanvertaisesti joka lasta Suomessa, joka on semmoisessa tilanteessa, että lain kriteerit täyttyvät. Tulevien edunvalvojien mahdollisuus käydä kansallista koulutusta ja jatkokoulutuksia molemmilla kielillä olisi ehdottomasti tärkeä osa lasten oikeuksien täyttämistä” (V15)

Alueelliset erot lastensuojelun edunvalvojien määräämisessä on todettu suuriksi. Lapselle määrättävällä edunvalvojalla on keskeinen rooli tilanteissa, joissa lapsen oikeuksien toteutuminen kohtaa erityisiä haasteita. Vaikka lainsäädäntö tarjoaa perustan lapsen aseman turvaamiselle, edunvalvojan tarpeellisuutta lastensuojeluasioissa ei aina tunnisteta riittävästi, eikä lasten aseman parantamiseksi ole kehitetty yhtenäisiä ja toimivia käytäntöjä. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 68, 268.) Asianosaisella, jonka äidinkieli on suomi tai ruotsi, on perustuslain (11.6.1999/731) 17 §:n 2 momentin mukaisesti aina oikeus käyttää viranomaisessa äidinkieltään, riippumatta kielialueesta. Tämän lisäksi hänellä on oikeus saada asiakirjat tällä kielellä.

Kaiken kaikkiaan voi yhteenvetona todeta, että lastensuojelulain (LSL) velvoittavasta pykälästä huolimatta lastensuojelun edunvalvonta toteutuu tällä hetkellä sattumanvaraisesti. Lastensuojelun edunvalvonnan toteutuessa on esiin nostettu myös kysymyksiä edunvalvojan osaamisesta, valvonnasta ja toiminnan ohjausmekanismeista.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Analyysi osoittaa, että lastensuojelun edunvalvonta on moniulotteinen tehtäväkokonaisuus, jossa yhdistyvät juridinen osaaminen, lapsen edun arviointi, lapsen osallisuuden tukeminen, kohtaamisen taidot ja lainsäädännön toteutumisen varmistaminen. Edunvalvojen tehtävänä on toimia lapsen riippumattomana puolestapuhujana sekä varmistaa, että hänen näkemyksensä ja oikeutensa otetaan huomioon kaikissa lasta koskevissa päätöksissä. Tämä tutkielma tuo esiin myös niitä haasteita, joita edunvalvojat kohtaavat pyrkiessään tähän tavoitteeseen, ja korostaa lainsäädännön toteutumisen merkitystä käytännön työssä.

Kuvio 4. Lastensuojelun edunvalvonnan tehtävän perusteet

Teema	Kuvaus
Edunvalvojan osaaminen	<ul style="list-style-type: none"> • Lastensuojelun prosessin sekä lapsen iän ja kehitystason ymmärtäminen. • Kyky kuulla lasta ja tarkastella hänen tilannettaan kokonaisvaltaisesti, ottaen huomioon lapsen verkoston vaikutukset hyvinvointiin. Tämä vaatii juridista osaamista, hyviä vuorovaikutustaitoja ja kykyä tasapainoilla eri osapuolten intressien välillä. • Valmius tehdä yhteistyötä lapsen läheisten ja viranomaisten kanssa, mutta toimia itsenäisenä ja riippumattomana lapsen edun turvaajana.
Lapsen edun toteutuminen	<ul style="list-style-type: none"> • Edunvalvojan on varmistettava, että lapsen oikeudet ja hyvinvointi ovat ensisijaisia kaikessa päätöksenteossa. • Lapsen edun määrittely on monivaiheinen prosessi, jossa huomioidaan sekä lainsäädännön vaatimukset että lapsen yksilöllinen tilanne. • Edunvalvojan tulee arvioida lapsen etua itsenäisesti ja puolueettomasti, osallistuessaan tarvittaessa lastensuojeluprosessiin ja tuoden esiin lapsen edun.
Lapsen osallisuus asiassaan	<ul style="list-style-type: none"> • Lapsen osallisuuden tukeminen on keskeinen lastensuojelun edunvalvojan tehtävä. • Varmistaa, että lasta koskevat päätökset ja asiakirjat käydään läpi lapsen kanssa niin, että hän ymmärtää ne ikätasonsa mukaisesti. • Edunvalvoja toimii välittäjänä lapsen ja viranomaisten välillä, varmistaen, että lapsen näkemys tulee kuuluviin ja huomioiduksi.

	<ul style="list-style-type: none"> • Osallisuuden toteutuminen edellyttää edunvalvojalta sensitiivisyyttä ja kykyä kohdata lapsi, vahvistaen lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja saada tietoa itseään koskevista asioista.
Lainsäädännön toteutuminen	<ul style="list-style-type: none"> • Lapsella on oikeus itsenäiseen, puolueettomaan edunvalvojaan, kun lainsäädännön toteutuminen sitä edellyttää. • Lastensuojelun tehtävä on varmistaa, että lapsella on puolueeton edunvalvoja, joka keskittyy yksinomaan lapsen edun ajamiseen. • Lainsäädännön toteutumisen arvioinnissa keskeistä on, miten hyvin lapsen edunvalvonta pystyy turvaamaan lapsen oikeudet käytännössä.

Analyysin perusteella edunvalvojan osaaminen rakentuu moniulotteisesta tietopohjasta, joka sisältää juridista, sosiaalista ja vuorovaikutuksellista osaamista. Edunvalvojalla tulee olla valmiudet ymmärtää lapsen ikä- ja kehitystason mukaisia tarpeita, arvioida lapsen etua puolueettomasti sekä tukea lapsen osallisuutta lastensuojeluprosessissa. Lapsen osallisuus edellyttää sensitiivistä työtettä, luottamuksellisen suhteen rakentamista lapseen sekä kykyä kohdata lapsi yksilöllisesti. Osaamisen ytimessä on myös kyky toimia itsenäisesti ja lapsen edun mukaisesti, myös ristiriitatilanteissa. Aineiston perusteella lapsen oikeuksien toteutuminen ei kuitenkaan tapahdu yhdenvertaisesti, vaan se edellyttää edunvalvojalta vahvaa asiantuntemusta ja lastensuojelukäytäntöjen tuntemusta.

Lainsäädäntö tarjoaa perustan lastensuojelun edunvalvojan tehtävälle, mutta sen käytännön toteutuminen edellyttää edunvalvojalta paitsi lakien tuntemusta myös kykyä soveltaa niitä lapsilähtöisesti. Edunvalvojalla tulee olla ymmärrys lastensuojeluprosesseista ja lapsen oikeuksista sekä valmiudet välittää lapsen näkemys päätöksentekoon. Analyysin perusteella keskeisenä haasteena on edunvalvonnan alueellinen epätasaisuus ja edunvalvojen työskentelyyn saatavissa olevan tuen ja ohjauksen puute. Edunvalvonnan systemaattinen ja yhdenvertainen toteutuminen edellyttäisi valtakunnallisia tukirakenteita, kuten selkeää ohjeistusta, koulutusta ja toiminnan seuranta. Ilman näitä rakenteita lapsen edun ja osallisuuden toteutuminen jää liiaksi yksittäisten edunvalvojen henkilökohtaisten valmiuksien varaan. Yhteenvetona

voidaan todeta, että lastensuojelun edunvalvonta on kriittinen mutta haavoittuvainen osa lapsen oikeuksien varmistamista.

Lapsen mielipiteiden huomioiminen ei saa rajoittua muodolliseen kuulemiseen, vaan niiden on vaikutettava aidosti päätöksentekoon. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (1989) 12. artikla velvoittaa ottamaan lapsen näkemykset huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti kaikissa häntä koskevissa asioissa. Toivosen (2017, 119–122) mukaan lapsen osallistumisoikeuden toteutuminen edellyttää sitä, että lapsi kokee tulleen aidosti kuulluksi ja että hänen näkemyksillään on merkitystä. Tämä korostuu erityisesti tilanteissa, joissa lapsen etu ja hänen näkemyksensä voivat olla ristiriidassa – tällöin edunvalvojan rooli on ratkaiseva sen varmistamisessa, että lapsen oikeudet eivät jää muiden intressien varjoon.

Tämän tutkielman tarkoituksena oli lisätä ymmärrystä lastensuojelun edunvalvonnasta ja edunvalvonnan merkityksestä lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle. Tutkielmassa halusin löytää vastuksen teorian ja kyselyaineiston perusteella siihen, millaista osaamista lastensuojelun edunvalvojalta edellytetään lapsen edun ja osallisuuden toteutumiseksi ja miten lastensuojelun edunvalvonta varmistaa lapsen edun ja osallisuuden toteutumisen lainsäädännön näkökulmasta. Tutkimus syvensi ymmärrystä lastensuojelun edunvalvojina toimivien roolista lapsen edun ja osallisuuden toteutumisessa. Tulokset osoittavat, että lastensuojelun edunvalvonta on moniulotteinen tehtävä, joka vaatii edunvalvojalta asiantuntemusta, puolueettomuutta ja kykyä toimia lapsen näkökulmasta. Erityisesti heikoimmassa asemassa olevien lasten kohdalla edunvalvojan merkitys korostuu, sillä nämä lapset ovat usein tilanteissa, joissa heidän äänensä voi muutoin jäädä kuulematta tai heidän etunsa voi jäädä taka-alalle esimerkiksi ristiriitaisissa perhe- tai viranomaispäätöksissä.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että lastensuojelun edunvalvojan tehtävä ei ole yksiselitteinen, vaan siihen liittyy useita haasteita ja tulkinnanvaraisia tilanteita. Lapsen osallisuuden toteutuminen riippuu pitkälti edunvalvojan valmiudesta ja mahdollisuuksista tuoda lapsen näkökulmaa esiin päätöksenteossa. Haavoittuvassa asemassa olevien lasten, kuten sijaishuollossa olevien, matalan iän tai kehitystason omaavien sekä moninkertaisesti syrjäytymisvaarassa olevien lasten kohdalla tämä tehtävä on erityisen kriittinen. Heidän osallisuutensa voi jäädä puutteelliseksi, mikäli

edunvalvojalla ei ole riittäviä resursseja tai vaikutusmahdollisuuksia päätöksentekoprosesseissa. Kaikkein haasteellisin on kuitenkin tilanne, jossa lapselle ei osata edes hakea edunvalvojaa hänen oikeuksiensa turvaamiseksi lastensuojeluasiassa. Tämä tutkielma tuo esiin myös lastensuojelun edunvalvonnan toteuttamiseen liittyviä lainsäädännöllisiä puutteita. Erityisesti korostuu riski siitä, että lastensuojelun ammattilaisilla ei ole riittävää tietoa tai ymmärrystä lastensuojelun edunvalvonnan kriteereistä ja hakemisesta. Tämä voi johtaa siihen, että lapselle ei haeta edunvalvojaa, vaikka hänen tilanteensa sitä edellyttäisi. Tiedon puute ja vaihtelevat käytännöt voivat heikentää lapsen edun toteutumista ja jättää hänet ilman puolueetonta tahoa, joka valvoisi hänen oikeuksiaan. Tämä korostaa tarvetta lisätä tietoisuutta edunvalvonnasta lastensuojelun ammattilaisten keskuudessa sekä kehittää selkeämpiä ohjeistuksia edunvalvonnan tarpeen arvioimiseksi.

Lapsen oikeus osallisuuteen on keskeinen osa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimusta (SopS), jonka toteuttaminen on erityisen tärkeää lastensuojeluprosessissa. Kuitenkin lapsen oikeuksien täysimääräinen toteutuminen käytännössä on osoittautunut haastavaksi. Michael Freeman (2011, 20–21) painottaa, että lapsen oikeuksia ei voida ymmärtää pelkästään juridisinä säädöksinä, vaan ne ovat myös moraalisia ja sosiaalisia vaatimuksia, joiden toteutuminen edellyttää toimivia käytäntöjä ja institutionaalista tukea. Kansainvälisesti tarkasteltuna useissa maissa, kuten Iso-Britanniassa ja Norjassa, on korostettu lapsen edunvalvojalla sosiaalityön koulutuksen merkitystä ja kokemusta lastensuojelusta. Näissä järjestelmissä edunvalvojan rooli on selkeämmin institutionalisoitu osaksi päätöksentekoprosesseja (Marjomaa, Lapinleimu & Laakso 2010, 15.) Tämä vertailu korostaa tarvetta vahvistaa edunvalvojan asemaa myös Suomen järjestelmässä.

Freemanin mukaan lasten oikeuksia ei tule ymmärtää vain yksittäisinä oikeudellisina velvoitteina, vaan osana laajempaa yhteiskunnallista prosessia, jossa lapsen ääni tulee aidosti kuulluksi. Tämä ajatus heijastuu myös edunvalvojien vastauksissa, joissa korostetaan luottamuksellisen suhteen merkitystä lapsen osallisuuden tukemisessa. Lasten oikeuksien toteutuminen ei tapahdu itsestään, vaan vaatii rakenteellista muutosta, jossa osallisuuden ja suojelun vastakkainasettelu puretaan ja lapsen ääni pääsee vaikuttamaan aidosti. (Freeman 2011, 23.)

Oikeusministeriön arviointiraportissa Kuullaan, mutta ei kuunnella (2020, 25) lasten osallistumisoikeuksista esitettiin keskeisiä kehittämiskohteita, jotka liittyvät tiiviisti myös lastensuojelun edunvalvontaan. Raportissa korostetaan tarvetta kehittää lapsiystävällisiä kuulemiskäytäntöjä sekä huomioida systemaattisemmin lapsen edun periaatteet. Erityisesti pienille lapsille, eri kommunikaatiotapoja tarvitseville ja eri kieliryhmiin kuuluville lapsille soveltuvat kuulemiskäytännöt vaativat kehittämistä. Kehittämistarpeita on myös sijais- ja jälkihuollossa olevien lasten tietoisuudessa omista oikeuksistaan. Lisäksi raportissa nähdään tarpeelliseksi hyödyntää lastensuojelun edunvalvontajärjestelmää nykyistä tehokkaammin ja kehittää sitä valtakunnallisesti yhtenäisempään suuntaan. Nämä havainnot tukevat myös tämän tutkielman löydöksiä ja osoittavat, että lapsen osallisuuden ja edun toteutuminen lastensuojelussa edellyttää tietoista kehittämistyötä lastensuojelun edunvalvonnan kansallisessa ohjauksessa.

Erityistä huomiota tulisi kiinnittää niihin lapsiin, joiden ääni jää helposti kuulematta. Kyse voi olla lapsista, jotka eivät kykene ilmaisemaan itseään sanallisesti tai jotka elävät tilanteissa, joissa heidän oikeuksiensa toteutuminen on jo pitkään ollut heikentynyt. Näissä tilanteissa edunvalvonnan merkitys on ratkaiseva – ei vain juridisesti, vaan myös eettisesti ja inhimillisesti. Edunvalvoja voi olla se ainoa aikuinen, joka puolustaa lapsen näkökulmaa ja tekee sen näkyväksi päätöksenteossa. Tällaisissa tilanteissa edunvalvojan työ konkretisoi yhteiskunnan vastuun suojella lasta ja turvata hänen oikeutensa, vaikka lapsi itse ei kykenisi niitä vaatimaan.

Lastensuojelun edunvalvonta on tutkimusten valossa vielä melko vähän tarkasteltu aihe Suomessa. Olisi tärkeää jatkossa selvittää tarkemmin, miten heikoimmassa asemassa olevien lasten oikeuksia voidaan turvata nykyistä paremmin edunvalvonnan keinoin. Erityisesti olisi tarpeen tutkia, miten edunvalvojat voivat tehokkaammin varmistaa, että lapsen näkökulma huomioidaan aidosti ja että päätökset tehdään lapsen edun mukaisesti – ei esimerkiksi institutionaalisten käytäntöjen tai aikuisten intressien perusteella. Tutkimuksen analyysissa nousi esiin useita havaintoja, jotka herättävät erityistä huomiota suhteessa sekä aiempaan tutkimukseen että lastensuojelun lainsäädännöllisiin tavoitteisiin. Erityisesti jäin pohtimaan sitä, että lapsen edunvalvonnan toteutuminen Suomessa näyttäytyy edelleen satunnaisena ja alueellisesti vaihtelevana. Tämä on ristiriidassa lastensuojelulain (13.4.2007/417) 22 §:n velvoitteen kanssa, jonka mukaan edunvalvojaa on haettava lapselle, jos huoltaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen etua.

Vastaajien mukaan lapselle ei useinkaan osata hakea edunvalvojaa, vaikka perusteet täytyisivät, mikä osoittaa merkittävää aukkoa lainsäädännön toimeenpanossa.

Toinen kriittinen havainto liittyi lapsen osallisuuden toteutumiseen. Vaikka lapsen oikeus osallistua omaan asiaansa on sekä lainsäädännöllisesti että kansainvälisesti vahvasti turvattu (esim. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus; Smith 2007; Freeman 2011), edunvalvojat kokivat, ettei tämä oikeus aina toteudu käytännössä. Lapsen näkökulma voi jäädä sivuun esimerkiksi tilanteissa, joissa viranomaisten tai huoltajien väliset ristiriidat vievät päätöksenteon huomion. Freemanin (2011, 20–21) mukaan lapsen oikeudet eivät toteudu itsestään, vaan edellyttävät toimivia rakenteita, sensitiivistä kohtaamista ja aikuisten tietoista sitoutumista lapsen näkökulman huomioimiseen. Oikeuksien toteutuminen vaatii muutakin kuin pelkkää juridista tunnustamista – ne on vietävä käytäntöön siten, että lapsen ääni ei vain kuulu, vaan sillä on myös todellista merkitystä päätöksenteossa.

Myös kielivähemmistöön kuuluvien lasten oikeudet nousivat yksittäisessä vastauksessa esiin tärkeänä mutta helposti sivuun jäävänä kysymyksenä. Tietoisuus ruotsinkielisten lasten heikommasta asemasta edunvalvontakäytännöissä on uusi ja aiemmassa tutkimuksessa vähemmälle huomiolle jäänyt näkökulma. Se korostaa tarpeen tarkastella lapsen oikeuksien toteutumista myös kielellisen tasa-arvon näkökulmasta. Perustuslain (11.6.1999/731) 17 §:n 2 momentin mukaan jokaisella on oikeus käyttää viranomaisessa äidinkielenään suomea tai ruotsia ja saada asiakirjat tällä kielellä. Tämä oikeus koskee myös lapsia, ja sen toteutuminen edellyttää, että edunvalvonnan käytännöt, koulutus ja ohjeistus ovat saatavilla molemmilla kotimaisilla kielillä. Ruotsinkielisten lasten kohdalla tämä ei aina toteudu, mikä voi osaltaan heikentää heidän osallisuuttaan ja oikeuksien toteutumista lastensuojelussa.

Tutkimusprosessin aikana syventyi oma ymmärrykseni siitä, kuinka moniulotteinen ja merkityksellinen tehtävä lastensuojelun edunvalvonta on. Aineiston analysointi ja vastaajien kokemusten tulkinta auttoivat hahmottamaan entistä tarkemmin, millaista osaamista ja herkkyyttä edunvalvojan työ edellyttää sekä miten keskeinen rooli edunvalvojalla voi olla lapsen oikeuksien toteutumisessa. Samalla vahvistui näkemys siitä, että lapsen edun ja osallisuuden varmistaminen ei voi jäädä yksittäisten toimijoiden

vastuulle, vaan se edellyttää yhteiskunnallista sitoutumista, koulutusta ja rakenteellista tukea.

Vaikka moni havainto tukee aiempia tutkimuksia lapsen edun ja osallisuuden haasteista (esim. Araneva 2022; Hakalehto 2018), aineistosta nousi myös uutta ymmärrystä siitä, kuinka syvästi alueelliset erot, ohjeistuksen puutteet ja edunvalvojien koulutuksen vaihtelu vaikuttavat lapsen oikeuksien toteutumiseen. Nämä tulokset vahvistavat tarpeen kehittää lastensuojelun edunvalvontaa valtakunnallisesti johdonmukaisemmaksi, jotta jokaisella lapsella olisi tasa-arvoinen mahdollisuus tulla kuulluksi ja saada puolueetonta edunvalvontaa silloin, kun hän sitä tarvitsee. Yksi kyselyn vastaajista kuvasi tehtävänsä näin: *”Lapsi ei ole irrallinen osa perheen systeemiä ja sitä on myös hyvä ymmärtää. [...] Olen aina lapsen puolella, vaikka näkemys voi olla eri – tämän teroittaminen ja perustelu”* (V17). Tämä kiteyttää sen, mikä edunvalvojan tehtävässä on olennaisinta: olla läsnä, kuulla ja tehdä näkyväksi se, mikä lapselle on tärkeää – myös silloin, kun lapsi ei pysty sitä itse sanomaan.

Tämä tutkielma osoittaa, että lastensuojelun edunvalvonta on kriittinen mutta vielä osin jäsentymätön osa lapsen oikeuksien turvaamista. Vaikka edunvalvonnan lainsäädännöllinen perusta on olemassa, sen käytännön toteutuksessa on puutteita, jotka liittyvät erityisesti alueellisiin eroihin, ohjeistuksen ja koulutuksen vaihtelevuuteen sekä lainsäädännön toimeenpanon epäyhtenäisyyteen. Tulokset korostavat tarvetta valtakunnallisesti johdonmukaisille käytännöille ja rakenteelliselle tuelle, joka mahdollistaisi lapsen oikeuksien yhdenvertaisen toteutumisen koko maassa. Edunvalvonnan vahvistaminen vaatii paitsi koulutusta ja ohjeistusta myös rakenteita, jotka tukevat edunvalvojan mahdollisuuksia toimia itsenäisesti ja lapsen edun mukaisesti. Kuten Freeman (2011, 24) toteaa: usko lasten oikeuksien vahvistamiseen on edellytys paremmalle tulevaisuudelle – ei vain lapsille, vaan koko yhteiskunnalle.

Lähteet

- Aer, Janne (2012) *Lastensuojeluoikeus. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun oikeudelliset perusteet*. Helsinki: Sanoma Pro.
- Araneva, Mirjam (2022) *Lapsen suojeleminen. Toteuttaminen ja päätöksenteko: käsikirja lapsen asioista päättävälle*. 2. uudistettu painos. Helsinki: Talentum pro.
- Araneva, Mirjam (2010) Lapsen asema ja edunvalvojan rooli lastensuojeluasiassa. Teoksessa Marjomaa, Paula & Laakso, Milja. *Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta*. Lastensuojelu edunvalvojahanke 2005–2009 ja 2010–2011. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 15. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.
- Archard, David & Skivenes, Marit (2009) *Balancing a Child's Best Interests and Child's Views*. International Journal of Children's Rights 17, 1–21. (Viitattu 25.1.2025).
- Archard, David & Skivenes, Marit (2009) *Hearing the child*. Child & Family Social Work, 14(4), 391–399. (Viitattu 11.1.2025).
- Bilson, Andy & White, Sue (2005) Representing Children's Views and Best Interests in Court: An International Comparison. Child Abuse Review. Vol. 14: 220–239. (Viitattu 24.10.2024).
- Clark, Helen, Coll-Seck, Awa Marie, Banerjee, Abhijit, Peterson, Stefan, Dalglish, Sarah Louise, Ameratunga, Shanthi, Balabanova, Dina, Bhan, Maharaj Kishan, Bhutta, Zulfiqar A., Borrazzo, Julie, Claeson, Mats, Doherty, Tanya, El-Jardali, Fadi, George, Asha S., Gichaga, Angela, Gram, Lu, Hipgrave, David B., Kwamie, Aku, Meng, Qingyue, Mercer, Ruth, Narain, Jai, Nsungwa-Sabiiti, James, Olu-mide, Ayo O., Osrin, David, Powell-Jackson, Timothy, Rasanathan, Kumanan, Rasul, Imran, Reid, Papaarangi, Requejo, Jennifer, Rohde, Sarah S., Rollins, Nigel, Romedenne, Marie, Sachdev, Harshpal Singh, Saleh, Rasha, Shawar, Yusra Ribhi, Shiffman, Jeremy, Simon, Jon, Sly, Peter D., Stenberg, Karin, Tomlinson, Mark, Ved, Ramanan Laxminarayan, & Costello, Anthony (2020) *A future for the world's children? A WHO–UNICEF–Lancet Commission*. The Lancet, 395(10224), 605–658.
<https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2819%2932540-1>
(viitattu 24.10.2024).
- Duquette, Donald N. & Darwall, Julian (2012) *Child representation in America: Progress report from national quality improvement center*, 46 Fam. L.Q 87. (Viitattu 12.10.2024).
- Falch-Eriksen, Asgeir; Toros, Karmen; Sindi, Ingrid & Lehtme, Rafaela (2021) *"Children expressing their views in child protection casework: Current research and their rights going forward."* Child & Family Social Work, 26(3), 485-497. (Viitattu 20.2.2025).

- Freeman, Michael (2011) The Rights of the Child. Teoksessa M. Freeman (toim.), *Children's Rights: Progress and Perspectives. Essays from the International Journal of Children's Rights* (pp. 1–30). Leiden: Martinus Nijhoff Publishers. (Viitattu 20.2.2025).
- Hakala, Juha T. & Gaudeamus Oy (2024) *Laadullisen tutkimuksen ABC: Menetelmäopas opinnäytteen tekijälle*. Helsinki. Gaudeamus.
- Hakalehto, Sivianna (2018) *Lapsioikeuden perusteet*. Alma Talent. Helsinki
- Head, Ann (1998) *The child's voice in child and family social work decision making: the perspective of a guardian ad litem*. *Child & Family Social Work*, 3: 189–196. (Viitattu 18.11.2024).
- Heikkilä, Marjukka & Rantaeskola, Satu (2022). *Suunnitelma lapsen edunvalvonnan kehittämiseksi valtakunnallisesti rikosasioissa ja lastensuojeluasioissa*. Työpäpaperi 19/2022. Helsinki, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/handle/10024/144883> (Viitattu 31.10.2024).
- Heikkilä, Marjukka & Rantaeskola, Satu & Suikkanen–Malin, Tuija (2018) *Lapsen edunvalvonta lastensuojelu- ja rikosprosessissa*. Tyrvää: Warelia.
- Hoikkala, Susanna; Kojo, Raija; Tervo, Jaana. & Aaltonen, Teija (2017) *Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä lapsen oikeusperusteista toimintatapaa*. Työpäpaperi 19/2107. PDF-julkaisu. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/handle/10024/132271> (Viitattu 27.10.2024)
- Hyvärinen, Sauli (2018) Liite: Toimivan haastattelun yleisiä periaatteita. Teoksessa: Hoikkala, Susanna, Hyvärinen Sauli & Pösö, Tarja. *Lasten Haastattelu Lastensuojelussa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hyvärinen, Sauli & Pösö, Tarja (2018) Johdanto. Teoksessa: Hoikkala, Susanna, Hyvärinen Sauli & Pösö, Tarja. *Lasten Haastattelu Lastensuojelussa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hotari, Kaisa-Elina; Oranen, Mikko & Pösö, Tarja (2013) Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa: Bardy Marjatta. (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Husby, Inger Sofie Dahlø; Slettebø, Tor & Juul, Randi (2018). Partnerships with children in child welfare: The importance of trust and pedagogical support. *Child & family social work*, 23(3), 443–450. <https://doi.org/10.1111/cfs.12435> (Viitattu 3.2.2025).
- Höykinpuro, Milla; Sauramaa, Sari & Välimaa, Mira (2018) Kuulumisia selvittelevä haastattelu. Teoksessa: Hoikkala, Susanna, Sauli Hyvärinen, ja Tarja Pösö. *Lasten Haastattelu Lastensuojelussa*. Jyväskylä: PS-kustannus
- Isola, Anna-Maria; Kaartinen, Heidi; Leemann, Lars; Lääperi, Raija; Schneider, Taina; Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpäpaperi 33/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0> (Viitattu 12.11.2024).
- Jaakola, Anne-Mari & Pösö, Tarja (2022) Lapsen tilanteen arvioiminen lastensuojelussa: Analyysia asiakasturvallisuuden ja laadun näkökulmasta. *Janus Sosiaalipoliittikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 30(4), 359–375.

- <https://journal.fi/janus/article/view/114926> (Viitattu 29.11.2024).
- Jaakola, Anne-Mari (2020) *Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä*. Vaitöskirja. Kuopio: University of Eastern Finland. <https://erepo.uef.fi/bit>
<https://erepo.uef.fi/server/api/core/bitstreams/cf4b2339-5d0a-494d-9970-d6ae4b2807a4/content>
quence=1&isAllowed=y (Viitattu 27.11.2024).
- James, Allison (2004) "Understanding Childhood from an Interdisciplinary Perspective: Problems and Potentials." Teoksessa: Pufall P. B. & Unsworth R. P. (toim.), *Rethinking Childhood* (s. 25–37). Rutgers University Press.
- Kiili, Johanna; Jaakola, Anne-Mari; Anis, Merja; Lamponen, Tuuli & Stenvall, Elina (2024) *Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö*. Gaudeamus. Helsinki
- Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka: *Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys* (2. uud. p.). Tampere. Vastapaino.
- Kuullaan, mutta ei kuunnella. Lasten osallistumisoikeudet Suomessa. Arviointiraportti. Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 2020:10. Oikeusministeriö: Helsinki. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi> (Viitattu 11.11.2024).
- Mainstone-Cotton, Sonia (2019) *Listening to young children in early years settings: A practical guide*. Jessica Kingsley Publishers. (Viitattu 5.3.2025).
- Malja, Marjo; Puustinen-Korhonen, Aila; Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (2019) *Lastensuojelun laatusuositus*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. (Viitattu 11.11.2024).
- Niskala, Sanni; Oranen, Mikko; Piironen, Hanna & Sinko, Päivi (2010) Alkusanat: Lastensuojelun edunvalvonta lapsen oikeuksien turvaajana. Teoksessa Marjomaa, P. & Laakso, M. (toim). *Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeus osallisuuden häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta*. Lastensuojelun edunvalvojahanke 2005–2009 ja 2010–2011. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 15. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.
- Oakley, Ann (1994) "Women and Children First and Last: Parallels and Differences between Children's and Women's Studies." *Children & Society*, 8(1), 1–16. (Viitattu 12.12.2024).
- Pajulammi, Henna (2014) *Lapsi, oikeus ja osallisuus*. Helsinki: Talentum.
- Philips, Jon D. (2015) *A qualitative study of collaboration between guardian's ad litem and caseworkers in the child welfare system*. *Children and Youth Services Review*, January 2016, Vol.60, pp.61–67. (Viitattu 20.10.2024).
- Pelastakaa lapset (2011) Lastensuojelun edunvalvoja hanke. *Laatusuositukset lastensuojelun edunvalvojan työskentelylle*. https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2023/07/laatusuositukset_lastensuojelun_edunvalvontatyolle.pdf (Viitattu 2.3.2025)
- Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (2010) Conclusion, Emerging themes and new directions. Teoksessa Percy-Smith, B. & Thomas, N.(toim.) *A Handbook of Children and Young People's Participation Perspectives from theory and practice*. London: Routledge 356—366. (Viitattu 2.3.2025).

- Prout, Alan & James, Allison (1990) "A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems." Teoksessa A. James & A. Prout (toim.), *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood* (s. 7–33). Falmer Press. (Viitattu 4.3.2025).
- Pufall, Peter B., & Unsworth, Richard P. (2004) "The Imperative and the Process for Rethinking Childhood." Teoksessa P. B. Pufall & R. P. Unsworth (toim.), *Rethinking Childhood* (s. 1–21). Rutgers University Press. (Viitattu 2.3.2025).
- Puusa, Anu; Juuti, Pauli & Aaltio, Iris (2020) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki:Gaudeamus.
- Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaranieniemi, Leena (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 75–97.
- Ronkainen, Suvi; Pehkonen, Leila; Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen Eija (2013) *Tutkimuksen voimasanat*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Ruegger, Maria (2001) *Seen and Heard but How Well Informed? Children's Perceptions of the Guardian ad Litem Service*. *Children and Society* 15(3), 133–145. (Viitattu 24.10.2024).
- Räty, Tapio (2019) *Lastensuojelulaki: Käytäntö Ja Soveltaminen*. 4. uudistettu painos. Helsinki: Edita.
- Saastamoinen, Kati (2010) *Lapsen asema sijaishuollossa: Käsikirja arjen toimintaan* ([2. uud. p.]). Edita.
- Smith, Anne (2007) Children and young people's participation rights in education. Teoksessa A. Invernizzi & J. Williams (toim.), *Children's rights in practice* (s. 147–166). Routledge. (Viitattu 3.3.2025).
- Stainton Rogers, Wendy (2004) "Promoting Better Childhoods: Constructions of Child Concern." Teoksessa M. J. Kehily (toim.), *An Introduction to Childhood Studies* (s. 125–144). Open University Press. (Viitattu 3.3.2025).
- Stötzel, Manuela & Fegert, Joerg M. (2006) *The Representation of the legal interests of children and adolescents in Germany: A study of the children's guardian from a child's perspective*. *International Journal of Law, Policy and the Family* 20, (2006), 201–224. (Viitattu 24.10.2024).
- Tammi, Tiina & Lapinleimu, Otso (2010) Edunvalvonnan vaiheet. Teoksessa Marjomaa, P. & Laakso, M. (toim.). *Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa*. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. Lastensuojelun edunvalvojahanke 2005–2009 ja 2010–2011. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 15. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.
- Toivonen Virve (2023) *Lapsen itsemäärääminen ja osallisuus sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:19. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8489-9> Viitattu 5.2.2025.
- Toivonen, Virve & Pollari, Kirsi (2018) Lapsen haastattelu – Osa lapsen oikeutta osallistua. Teoksessa: Hoikkala, Susanna, Hyvärinen Sauli & Pösö, Tarja. *Lasten Haastattelu Lastensuojelussa*. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Toivonen Virve-Maria (2017) *Lapsen oikeudet ja oikeusturva. Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa*. Helsinki: Alma Talent.
- Tolonen, Hannele & Linnanmäki, Kirsikka (2020) *Uudistunut lapsenhuoltolaki*. Helsinki: Alma Talent.
- Tulensalo, Hanna (2010) Edunvalvojan toiminta lapsen kanssa. Teoksessa Marjomaa, P. & Laakso, M. (toim.) *Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeus osallisuuden häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelunedunvalvonnasta*. Lastensuojelun edunvalvojahanke 2005–2009 ja 2010–2011. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 15. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.
- Tulensalo, Hanna; Kumpulainen Kirsti & Kekkonen Marjatta (2017) Monitoimijainen arviointi. Julkaisussa: *Eriyis- ja vaativan tason palvelujen työpajaprosessin raportit – Osana lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa*. Työpäperi 26/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 12–37.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos). Helsinki: Tammi.
- Yliruka, Laura; Petrelius, Päivi; Alho, Sirkka; Jaakola, Anne-Mari; Lunabba, Harry; Remes, Silja (2020) *Osaaminen lastensuojelun sosiaalityössä: Esitys asiantuntijuutta tukevasta urapolkumallista*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Laki- ja sopimuslähteet:

- Hallintolaki (434/2003)*. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2003/434>
- KKO 2004:44*. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2004/20040044>
- Laki holhoustoimesta (442/1999)*. Saatavilla:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990442>
- Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019)*. Saatavilla:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190808>
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.2.2019/190)*. Saatavilla:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190190>
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)*. Saatavilla:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>
- Lastensuojelulaki (13.4.2007/417)*. Saatavilla:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Potilaslaki (785/1992)*. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>
- Suomen perustuslaki (11.6.1999/731)*. Saatavilla:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Lapsen oikeuksien sopimus (60/1991)*. YK: n lapsen oikeuksien yleissopimus.
Saatavilla: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Hallituksen esitykset:

HE 252/2006 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060252>

HE 88/2018 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavilla: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_88+2018.aspx

Liite 1.

Hei lapsen edunvalvoja

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kanssa tehdyn sopimuksen perusteella Kaakkois-Suomen Sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socom on ryhtynyt laatimaan lasten edunvalvonnan kansallista kehittämissuunnitelmaa. Jokaisella suomalaisella lapsella tulisi olla omassa asiassaan yhdenvertainen mahdollisuus saada edunvalvoja, kun eri prosesseissa vireillä oleva asia ja asiaa sääntelevä lainsäädäntö sitä edellyttävät. Tavoitteena on vahvistaa lasten oikeuksien toteutumista ja lasten osallisuutta, kun lapsi on osallisena rikosprosessissa, lastensuojeluprosessissa tai omaisuuteen liittyvässä asiassa ja hänellä on oikeus saada edunvalvoja. Lasten edunvalvonnan kansallinen kehittämissuunnitelma laaditaan marraskuun loppuun 2021 mennessä.

Kartoitamme nykytilannetta käräjäoikeuksilta, hallinto-oikeuksilta, digi- ja väestötietovirastolta, lastensuojelun viranomaisilta, sosiaalialan osaamiskeskuksilta, poliisilta, syyttäjiltä, lapsen edunvalvojina toimivilta sekä asiaan liittyviltä kansallisilta toimijoilta. Pyydämme sinua vastaamaan kyselyyn. Tämä kysely kartoittaa lapsen edunvalvonnan nykytilaa. Vastaamaan pääsee tästä: <https://link.webpolsurveys.com/S/DAF20160D9A9082C>

Määräaika kyselyyn vastaamiselle on 11.10.2021.

Aineiston tutkimisessa, käyttämisessä ja arkistoinnissa kyselyyn vastanneen anonymiteetti on turvattu, koska aineisto säilytetään ja käsitellään sähköisesti kyselyohjelman ominaisuuksia hyödyntäen. Tunnisteeton, yhdistetty tilastollinen tutkimusaineisto säilytetään myöhempää mahdollista tutkimuskäyttöä varten.

Jos jokin asia askarruttaa, pyydämme mielellään olemaan yhteydessä.

Kiitos etukäteen avustasi lapsen edunvalvonnan kehittämiseksi!
Kouvolassa 30.9.2021

Socom Oy
Puolesta Marjukka Heikkilä